

WIBORGS NYHETER

Redaktionsbyrå var fordomsdags: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 36 – Redaktionstid kl. 8 – 12, 7 – 12.
Kontor och expedition: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 24 – kl. 9 – 14.

Nr 1 Huvudredaktör: Hans Andersin

Redaktör: Helena von Alfthan

LÖRDAGEN DEN 7 JANUARI 2006

Jac. Ahrenberg Gustavianen från Wiborg

Tore Modeen

Johan Jacob Ahrenberg föddes i Wiborg 1847. Fadern, rektor för Högre elementarskolan i Wiborg, C.W. Ahrenberg var född i Åbo, modern Mathilda Bäck i Österbotten. Kännetecknande för mitten av 1800-talet var en betydande invandring av svensktalande västfinländare till Wiborg, där bl.a. skolorna, rättsväsendet och förvaltningen behövde personer som behärskade det nya officiella språket: svenskan. De gamla wiborgsfamiljernas svenska kunskaper var ofta bristfälliga. De var mer inställda på affärsverksamhet än på offentliga värv. Inte heller var de alltid så välkommande gentemot de nya inflyttarna och svenskheten vann hos dem föga sympati. Man brukar citera beteckningen "den andra sidans hundar", varmed wiborgarna avsåg dem som kom från landet väster om Kymmene älv. Ahrenbergs rotfäste sig likväl väl i sin nya omgivning.

Sonen, som kallades Jac. (vilket uttalades lika som det franska namnet Jacques), betraktade sig alltid som infödd wiborgsbo och hemma i östra Finland. I likhet med de gamla wiborgarna hade han blicken riktad österut.

Ahrenberg utbildade sig i Stockholm till arkitekt, men var också aktiv som bildkonstnär. Åter i Finland fick han ett förordnande att leda ett skolbygge i Wiborg och verkade en tid som föreståndare för länsbyggnadskontoret i Wiborg. Åren 1883–86 tillbringade han i Wiborg och var bl.a. ansvarig för de byggnadsarbeten som föranleddes av Alexander III:s och kejsarinnan Dagmars besök vid militärlägermötet i Willmanstrand 1885.

Ahrenberg satte sin prägel på hemstaden genom de betydande byggnadsverk han där skapade. Enligt hans ritningar uppfördes huvudposten, Possegatan 14 (1914), guvernörsresidentet, Katrinegatan 35 (1891), Finska klassiska lyceet, Agricolagatan 12-14 (1890), konsul E. Wolffs hus, Salakkalahtigatan 3 (1884), Finska flickskolan, Repola 60 (1906), Salutorgsapotekets fasad, Karjaportsgatan 17 (1884), Länsstyrelsens tillbyggnad, Possegatan 12 (1900), Finska reallyceet (1886) jämte ett antal bostadshus.

Under sina år som länsarkitekt kom Ahrenberg att mycket resa omkring i Wiborgs län för att inspektera statens byggnader. Han inspire-

Så här ville Jac Ahrenberg att Wiborgs slott skulle renoveras efter branden. Förslaget förföll på grund av ryssarnas motstånd (gudskelov!).

rades då till att börja skriva om östra Finland. Hans första böcker "Hemma", "Hihuliter" och "Österut" handlar om livet i Karelen. I "Stockjunkarn" beskriver han trävaruspekulationerna som så starkt präglade 1870-talet i östra Finlands ekonomiska historia. Som "karelsk diktare" var Ahrenberg en pionjär som skulle komma att få många efterkommande Karelen-skildrare.

En stor läsekrets fann sådana böcker som "Vår landsman" och "Rojalister och patrioter" samt "Familjen på Haapakoski" och "Med styrkans rätt". Till stor del byggde hans böcker på verkliga personer och verkliga händelser, ehuru namnen givetvis ej är de riktiga. Huvudpersonen i "Familjen på Haapakoski" var sålunda egentligen Woldegar Carl von Daehn, guvernör i Wiborgs län 1882–85, adjoint vid ministerstatssekreteriet i Petersburg 1889–91 och ministerstatssekreterare 1891–98. Ahrenberg kände von Daehn väl sedan Wiborgstiden. När han överlämnade sin bok, sade von Daehn torrt: "Har läst den ren. Arkitekten har exploaterat mig, plöjt med mina kalvar". Boken ledde dock inte till någon schism mellan Ahrenberg och von Daehn.

Wiborg bytte totalt utseende och gestalt under Ahrenbergs barndom och ungdom. Saima kanal öppnades 1856 och järnvägen Helsingfors-Petersburg 1870. De gamla vallarna revs. En modern industri- och handelsstad uppstod.

Ahrenberg fängslades av stadens kosmopolitiska karaktär. Han betecknade Wiborg som den näst Konstantinopel mest polyglotta staden i Europa. Herrgårdarna nära Wiborg beboddes av människor med utländskt språk och bildning och främmande seder. De bildade exotiska färglickar i den finska allmogemiljön.

Det fanns många "bildade" människor i Östra Finland som inte talade något språk ordentligt. Han citerar en major Hartlin bosatt i Sordavala som i ett sällskap hästägare yttrade bl.a. "Va skia du skrjyta, kakk ja tar mitt vita vallack, kakk ja far fietton gånger om ditt ryöä märr". En närvarande student roades av detta och försökte härma majoren som upptog detta illa, spottade och svor: "Kakk du härmar mej, förbannat skrivarlapp, och jag vara major med pirlament" (därmed avsåg majoren pour le mérite-medaljen).

En trevlig läsning erbjuder Ahrenbergs skild-

ringar av herrgårdarna runt Wiborg publicerade i samlverket "Människor som jag känt", särskilt i uppsatsen om Julius Krohn som ingår i VI samlingen.

"Människor som jag känt" (1904–1914) är en mycket läsvärd samling löst hopfogade, essäistiskt hållna personporträtt. Där skildras förutom finländare såsom Topelius, Pacius, Edelfelt och Hampus Furuholm även talrika kända utlän-

ningar som Ahrenberg stiftat bekantskap med. Medan Ahrenbergs andra alster i dag knappast mer läses, är "Människor som jag känt" ett bokverk mången fortfarande konsulterar.

Ahrenberg var förutom wiborgare också stockholmare och parisare. Hans studier skedde alltså i Stockholm där han också praktiserade

Forts. på sida 2

Hertig Jac vid Albert den Ädles bår.

(Teckning af A. Federley.)

Jac Ahrenberg 1847–1914. Skämtteckning I Fyren 1, 1909 av A. Federley. Antillska samlingarna. Museiverket

Johan Jakob (Jac) Ahrenberg 1847-1914. Foto Daniel Nyblin, Helsingfors. Museiverket

Kära läsare!

Wiborgs Nyheter fortsätter att publicera artiklar av historiskt intresse om Wiborg. I årets nummer har vi också flera personhistoriska artiklar om personer som levat i Wiborg före kriget. Det blir allt fler och fler artiklar om aktuella händelser i dagens Viborg.

Diskussionen om återlämnandet av Viborg med eller utan ryssar har nu pågått på möten och tidningarnas spalter i mer än tio år. Senaste gång WN uppmärksammade saken var 1994. I årets nummer av WN tar vi upp frågan igen för att hålla läsarna underrättade om dagens läge i diskussionen.

Teamet "Tidningshuset Wiborgs Nyheter" är ungefär detsamma som föregående år med Annika Helkama-Tötterman som "verkställande direktör", Hans Andersin som "hu-

vudredaktör", Rainer Knapas som "redaktör för historiska avdelningen", Marianne von Wright som "redaktör" och Helena von Alftan som "redaktionssekreterare". Korrekturläsning har utförts av Kurt Marander och redaktören Marianne von Wright. Hu-

vudredaktören emeritus Per Erik Floman har som vanligt bidragit med flera artiklar och bilder.

Vi tackar våra skribenter och bildleverantörer!

Redaktionen

**Redaktionens adress:
c/o Annika Helkama-Tötterman
Mellstensv. 9, 02170 Esbo
tfn 0400-414 308**

Forts. från sida 1

som murare, vilken praktik ingick i utbildningen. I Stockholm fann han sin konstnärligt begåvade maka, Widolfa, född von Engeström, med delvis rysk bakgrund. I Finland kom hon att bl.a. kopiera gamla tavlor i Ateneums samling. Jag har på min vägg ett lyckat exempel: Faraos vackra dotter, en detalj av en tavla målad av en gammal italiener. Originalen finns i dag på Sinebrychoffs museum.

Ahrenberg hade en svaghet för adeln (hans maka tillhörde en grevlig ätt) vilket kommer fram i hans böcker. Särskilt fängslades han av bröderna

Alopæus från Wiborg som hade så märkliga diplomatiska karriärer i kejsarens tjänst. David Alopæus blev rysk baron (och även polsk greve), men hans introduktion i Finlands riddarhus fullföljdes ej. Han verkade bl.a. som ryskt sändebud i Stockholm under tiden för finska kriget 1808–09.

Ahrenberg var också en god skildrare av aristokrater, som boken "Anor" vittnar om. Han beundrade den gustavianska kulturen som präglades av det franska språket och den franska kulturen. Victor Hoving skrev om honom att hans korta, välväxta och spåda gestalt, hans sirliga umgängesformer verkade rokokon och l'ancien régime.

Till Paris sökte Ahrenberg sig ofta. Han beundrade allt franskt och behärskade väl det franska språket.

I ett brev till en väninna skriver han:

"Nous avons causé en français et la musique harmonieuse de nos discours, l'accent m'a resté dans les oreilles. A vrai dire, je pense souvent en français même en écrivant en suédois."

Ahrenberg ställde gärna upp som gynnare av de sköna konsterna. Han verkade för att Ville Vallgren fick utföra ett Torkel Knutsson-monument i Wiborg. Det var också Ahrenbergs förtjänst att Edelfelt fick beställningar på flera kejsarporträtt och att denne

kom att på ett så förtäffligt sätt illustrera Fänrik Ståls sägner utgivna av Söderström & Co:s förlag.

Ahrenberg var också bekant med Söderströms i Borgå och räknade rent av släkt med Wintrarna som var ingifta med en Ahrenberg i Wiborg. Jag har ett brev skrivet av konsulinna Hilda Söderström (född Winter) till sonen Werner där hon beskriver en visit som paret Ahrenberg gjort i konsulns hem. Hon hade roats av makarnas livliga konversation, men stördes av deras (även fru Ahrenbergs) ständiga rökande.

Victor Hoving skildrar i sin bok "En wiborgare berättar för sina vänner" sitt

sista möte med Ahrenberg. Det var år 1914 på Werner Söderströms begravning i Borgå där det hölls många tal och gästerna bjöds på en stor middag. Hoving uppskattade Ahrenberg och uttryckte sitt ogillande av Ahrenbergs belackare som beskyllde honom för ytlighet och slarv. Ahrenberg var en konstnär och ingen pedantisk historiker. Hans böcker bör läsas för deras litterära förtjänsters skull och inte som historiska skrifter.

Vi firar 7-januarisoaren

lördagen den 21 januari kl. 18.00

på Riddarhuset
Riddaregatan 1

Frack el. mörk kostym

**Balen med anor
1835 - 2006**

KUUSAKOSKI

Grundad i Wiborg 1914 – åter här

STÖD DET FINLANDSSVENSKA BILDNINGSPROJEKTET

Svenska folkskolans vänner tar emot donationer och testamenten. Föreningen ställer avgiftsfritt sakkunnig hjälp till förfogande vid uppgörande av donationsbrev och testamenten.

Närmare information ger SFV:s kanslichef
Christoffer Grönholm, tfn 09-6844 570

Wiborg – lager på lager

Intervju med Alexander Saksa och Matti Saarnisto

Viborgs stads arkeolog, dr Aleksander Saksa känner Wiborgs Nyheter läsare till från tidigare rapportering (se bl.a. WN-03, WN-04 och WN-05). Han gräver varje sommar i Wiborgs kulturlager på jakt efter tecken på tidigare bebyggelse. Professor Matti Saarnisto vid Geologiska forskningscentralen i Esbo står för dateringen av Saksas fynd. Han använder sig bl.a. av C-14-metoden, som är mycket noggrann. Han har kunnat påvisa att trämaterial för de äldsta fynden av avloppsrör i den gamla staden är från tiden före Tyrgils Knutsson.

Professor Saarnisto betonar att Wiborg byggts upp lager på lager: "Från Wiborgs slotts torn ser man stadens många olika lager. Ur silhuetten av den stad av sten som finländarna byggde på 1800- och 1900-talen sticker torn av medeltida ursprung upp. Det som byggts efter det andra världskriget ser man knappast alls. Överallt i de gamla delarna av staden framstår Wiborgs medeltid på gatunivå i form av enstaka byggnader. Genom att studera dessa har man fått en bild av hur staden såg ut under medeltiden". Dr Saksa är intresserad av allt det man kan finna under gatunivån. Innan Saksa startade de arkeologiska utgrävningarna år 1999 visste man rätt litet om vad man kunde finna på grund av att man inte utfört större utgrävningar vare sig före eller efter kriget.

De nya utgrävningarna började 1999 vid Rådstornet och fortsatte med utgrävningar på en tomt i hörnet av Posse- och Vaktornsgatan och sedan i hörnet av Södra Vallen och Nyportsgatan. Den senaste systematiska arkeologiska utgrävningen företogs sommaren 2004 invid den s.k. Gillestugan i det kvarter som avgränsas av Vaktornsgatan, Nyportsgatan och Klostergatan. Här är kulturskiktets tjocklek 3,5 m. De riktiga fynden har nu katalogiserats och rapporterats. Dateringen är baserad på fynden bl.a. av mynt och på C-14-metoden. Utgrävningarna har under flera år finansierats av Karjalaisen Kulttuurin

Edistämissäätiö och dateringarna av Karjalan kulttuurirahasto.

Under ytlaget, som bestod av koks och grå jord som körts dit efter kriget, fanns den gamla marknivån på vilken man kunde se en rad små stenhögar – fundament för ett tidigare staket av trä. 20–30 cm under ytan fann man två trägolvet och stockar – ett tecken på att djupare kulturlager bevarats intakt. Detta ökade möjligheten att göra historiskt viktiga observationer på området.

På drygt 1,5 m djup fann man botten av en stockbyggnad vars tjocka golvplankor brunnit på ytan. Längs byggnadens östra vägg gick en av stock gjord vattenledning som kunde på basis av C-14 dateras till sekelskiftet 1400–1500 eller till slutet av 1500-talet. Vattenledningen var en del av tomtens dräneringssystem anser Saksa och Saarnisto. En halv meter djupare träffade man på en fyra meter bred gata belagd med rundvirke och kantad med tjockare stockar. Det är meningen att denna sommar fortsätta grävandet på Gillestugans tomt för att utvärdera huruvida den medeltida staden var vid tiden för byggandet av Gillestugan och före detta.

Saksa berättar att det bland fynden vid Gillestugan finns 27 livländska, svenska och ryska mynt från 1400–1800-talet, nära 2000 skor eller delar av skor, rikligt med keramikföremål från olika tider och olika länder (bevis på handelsförbindelser), en skridsko av ben, en leksakspilbåge av en, nättyngder och -flöten samt hela tråkär. Alla fynd har konserverats och levererats till Wiborgs slotts museum.

Under kulturskikten i botten av gropen gjorde man ett oväntat fynd, en ränna av trä täckt av näver och plankor hade bäddats in i bottenlera från Wiborgska viken, tydligen en avloppsledning. Redan vid fyndtillfället uppskattade Saksa att avloppsledningen var från 1400-talet. En C-14-datering utförd i Uppsala kunde fastställa att avloppsledningens virke var från 1420-talet. I fyllningsjorden i botten

av kulturlagren fanns frön vilka kunde dateras till sekelskiftet 1200–1300, alltså äldre än ovan nämnda längre ned belägna avloppsledning. Detta visar att det är fråga om fyllningsmaterial vars ålder inte är samma som kulturskiktets.

Man har i tidigare utgrävningar kunnat datera kulturskikt till 1200–1300-talen. Det äldsta kulturlagret på fyndplatsen i hörnet av Nyportsgatan och Södra Vallen är från 1310-talet. Den äldsta dateringen i Wiborg gjordes vid hörnet av Posse- och Vaktornsgatan där den äldsta konstruktionen av trä är från 1270-talet. De tre nämnda fyndplatserna hörde sannolikt inte till de äldsta byggområdena i Wiborg. Fyndplatserna befinner sig nämligen på så branta områden att man sannolikt byggde på dem först sedan då det rådde brist på annan byggnadsmark.

Var befann sig då de äldsta boställena i Wiborg? Saarnisto och Saksa tar för givet att bosättning fanns redan före slottet byggdes 1293. Aleksander Saksa anser att en möjlig äldsta boplatz befinner sig på Myllysaari norr om järnvägsstationen. Det blir intressant att se om detta antagande kan bekräftas under grävningar sommaren 2006. Under sommaren 2005 har Saksa gjort nödgrävningar på olika nya byggplatser i staden. Av intresse är att Saksa konstaterar att det Weckrothska huset invid Torkel Knutssonstatyn är byggd på hälleberget och har alltså inte några kulturlager under sig.

Matti Saarnisto konstaterar till slut att byggandet av Wiborg var en kontinuerlig process: man byggde nytt, rev gammalt, staden brann vid olika tillfällen helt eller delvis. Stadsbilden påverkades radikalt av 1640-talets regularitet. Utgrävningarna bekräftar denna kontinuerliga utveckling. Staden var den första som behållit sin skepnad t.o.m. genom världskrigens förstörelse.

Unik 1600-tals karta över Karelen

Originalen bevaras i Sveriges Riksarkiv under signum "Riksarkivet. Kart- och ritningssamlingen. Utan känd proveniens nr 3 (kartavd., m. form.). Sydöstra Finland, Ingermanland och området kring Ladoga. 1600-talets förra hälft

Transskription av den tyska texten:

Auss dieser Carten ist zu sehen welchen gebrochen Land es ist und grosse Klipen bösse Wege mit Wagen das man kaum einer hinder dem andern reitten kan, derowegen hoch nottigh die Ladoga Sehe sich zu beameistern, so kan der Feindt dieser Örtter nicht thun, man kan kommen durch den Finum Sinnicum (fel i originalskriften: skall vara Sinum Finnicum, HA) in die Ladoga gutte 6 Boijert auss Schweden geschigt mit Stücken und den gute Scher-Bött dabei ia mehr ia besser will, reutter seindt hier wenig Nutze diss zum Nachricht E. Graff. senden thue. Kan hierdurch defendiert werden Kexholm, Nöteborg, Nieschloss, Wiborch etc. und dem Feinde zu wasser einfallen nach Ladoga der Orten wor man will.

Meningen är ju ganska klar: Landet är för klippigt och sönderskuret med alltför dåliga vägar för att man skall

kunna ta sig fram med vagn eller ens ridande. Därför är det nödvändigt att bemästra vattenvägarna till Ladoga. "Boijertarna" från Sverige är namnet på mindre krigsfartyg varmed nyckelorterna kunde försvaras och fienden kastas i Ladoga. Den goda "Scherbött" som därvid medsändes "ju mer desto bättre" är däremot en gåta.

Kimmo Katajala, Joensuu Uni-

versitet (katajala@cc.joensuu.fi) har kommenterat tidsaspekten:

- På kartan nämns Duderhof som grundades på 1630-talet och de evangeliskt-lutherska församlingar och kyrkor som grundades norr om Ladoga. Dessa grundades på 1630- och 1640-talen. Kartan bör alltså vara yngre än så.
- I Öst-Karelen finns på kartan en

borg som grundades 1649. Kartan bör alltså vara yngre än så.

- På kartan har nämnts Taipale stad om vilken man vet att där bodde på 1680-talet endast några fiskare. Befolkningen i Taipale försvann under rupturkriget vars operationer skedde 1556–1558. Kriget slutade i ett fredslut i Kardis 1661. Kartan bör alltså vara äldre än så.

• Emedan man i texten talar om områdets försvarsmöjligheter är det – baserat på ovannämnda fakta – logiskt att anta att kartan hänför sig till begynnelsen av rupturkriget och dess tidigaste militära anordningar och planer. Därför vågar jag datera kartan till mitten av 1650-talet, kanske till åren 1655–1656, i alla fall till 1650-talet.

HELKAMA

KITCHEN

PINNALLA MILLÄ HYVÄNSÄ. **SYSTEM**

Några minnesbilder av morfar Herman Hultin

Ralf Thilén

När jag under somrarna 2000 och 2001 satt på Universitetsbiblioteket och läste igenom Herman Hultins många urklippböcker kom morfarsgestalten ofta klart fram ur minnenas vrå.

”Mofa” Herman satt i vardagsrummet i vårt hem på Svartmunkegatan i Wiborg då min syster Britta och jag i januari 1928 såg dagens ljus i sängkammaren assisterade av mormor, barnmorskan Agda. Trots detta är mitt första minne av honom från 30-talets första år. Ett minne är från Julen 1933. Som vanligt hade vår familj kommit till Wiborg för att fira helgen. Mina syster och jag blev inkvarterade hos morförelldrarna på Suoniogatan 11 medan mamma Sola och pappa Gösta bodde i syster Helgas hem – den stora Pelkonenska lägenheten vid Kalevagatan 4, där själva julaftonen alltid firades. Dagarna innan den stora dagen hade ”mofa” Herman tagit oss ut för att köpa julgran, som visade sig vara drypt en meter för hög och måste förkortas av den dräng som burit det väl tilltagna trädet ända från torget. Men först måste mofa gå till gårdskarlen efter en såg.

Innan julgransköpet hade vi varit i ”fångarnas butik” för att betrakta alla de leksaker, som i granna färger stod uppdrapade på hyllorna. Alla var gjorda av trä och var fint lackerade. Dofen av lack insvepte butiken och den stora röda lastbilen, som jag hoppades att julgubben skulle ge mig. Av allt detta var jag väl en aning upphetsad, då vi med mina syster lade oss i de tre bocksängar, som satts upp i vardagsrummet. I andra ändan av rummet fanns en stor alkov, vars väggar från golv till tak fylldes av fulla bokhyllor. Jag hade svårt att få tag på sömnen och var glad att det lyste

från morförelldrarnas sovrum genom dörren invid våra sängar. Mörkrädd, som jag var, försökte jag låta bli att betrakta det ogenomträngliga mörkret i biblioteksalkoven. Det var därifrån jag såg ett spöke komma just efter det jag somnat. Mitt gallskräk måste ha väckt husets alla innevägnare. Det var morfar, som tog mig i famnen och frågade vad det var som skrämte mig. När jag berättat om spöket, tände han golvlamporna invid länstolen i alkoven och visade mot böckerna med orden: ”Här finns endast visdom men inga spöken.” Jag blev inte övertygad och lampan förblev tänd under de följande nätterna.

1933 tillbringade mina syster och jag för första gången sommaren med morförelldrarna i Kuokkala på Karelska näset, där Finlands barnmorskor hade sitt pensionat ”Mansikkaoja” i en stor villa byggd under tsartiden av en rysk adelsman. Mormor Agda var ju en av Finlands ledande barnmorskor och därför en av pensionatets ”honoratiörer”, som alltid var omringad av yngre kolleger, som diskuterade olika förlösningar. Morfar Herman höll sig långt borta från dessa samtal. Mest kommer jag ihåg hur han satt och läste i skuggan av en stor björk iklädd mörka byxor, en vit skjorta prydd av röda hängslen och med en halmhatt på huvudet. I augusti, då våra föräldrar kom till pensionatet, steg antalet manliga gäster till tre.

Den 1 juni 1934 – samma dag som vi syskon igen skulle bege oss med tåg via Wiborg till Kuokkala – dog pappa Gösta på Maria sjukhus i sviterna av en blindtarmsoperation. Vår ankomst till pensionatet i Kuokkala blev förse-nad med ett par veckor. Från den dag vi anlände började mofa Herman ta mig på långa promenader medan mina syster lekte med pensionatets andra unga flickbarn. Ibland styrde

Hermann Hultin

morfar promenaden till någon av de många blomsterängar, som utbreddes sig på andra sidan landsvägen mot Systerbäck. Han stannade vid varje blomma och sade dess namn på latin samt beskrev den med några ord. Han kände även skillnaden mellan de olika humlorna, som ivrigt besökte blomstren för att inte tala om fåglarna, som underhöll oss med vackra sånger.

Vissa andra dagar promenerade vi längs traktens oändliga sandstränder. Under dessa turer deklamerade morfar ur Fänrik Stål, som han kunde utantill, eller berättade med rösten fylld av vördnad om staden Wiborgs och Karelska näsets varierande öden. Utom Wiborg och Näset hörde Ladoga till hans favoritämnen. Han hade ofta rest till Lahdenpohja för att därifrån ta sig till ön Sorola, där hans svärson Väinö Pelkonen med sina syskon ägde Annala gård och Annala såg. Det var

något speciellt i mofas ton, då han beskrev Ladogas stora vatten med sina höga dyningar och Valamo där bortom horisonten. Det var först efter kriget, då han hade tid att ägna sig åt genealogi, som han erfor att han hade intima band med sjön. Ty från dess stränder härstammar den hultinska släktens förfäder. Här hade de varit bönder vid namn Hultkonen och idkat svedjebruk på 1500- och 1600-talet innan några av dem blivit ”män i staten” och försvenskat sitt namn till Hultin. Herman Hultin var väl nog en aning besviken inför namnet Hultkonen. Han hade trott att hans familj härstammade från Hultiner i Sverige. Han fann dock tröst i att ha sina rötter i det förlorade Karelen.

Men för att återgå till promenaderna längs Kuokkalas långgrunda sandstränder, minns jag att det ibland stormat natten innan och då hade vågorna sköljt fiskar upp på stranden. Sådana morgnar såg vi under promenaderna Ilja Repins son Yuri, som plockade av dessa döda fiskar in i en vit tygpåse. Morfar berättade att Yuri inte kunde äta någonting som en människa tagit livet av. För mig tedde sig den långhåriga Yuri i sin fotsida vita kofta och sandalar som utsprungen ur vår illustrerade barnbibel.

Dessa vandringar blev en lärdomsbringande kutym under de somrar på 30-talet som återstod. Ibland avbröts dock tillvaron på Mansikkaoja av utfärder. Varje sommar besöktes Lintula kloster, där vi barn alltid fick var sin lergök. Mera spännande och trevliga var resorna till den pelkonenska sommarvillan Taruniemi på stranden av Kärstilä sjö invid Tali. De företogs med buss eller tåg till Wiborg och därifrån med Väinö Peltonens bil till Tali. Det var mina första resor i en privatbil. De första gångerna var bilen en Reo men byttes 1938 till en ny skinande

svart Packard. På Taruniemi hade jag mycket trevligt med kusinerna Harri och Kai Pelkonen medan morförelldrarna ibland spelade skruv med herrskapet Pelkonen. Det hördes ofta häftiga diskussioner från verandan, då den temperamentsfulla dottern Helga spelat med sin tankspridde far, som hade svårt att hålla reda på korten.

Sommaren 1939 var mycket vacker och varm. Speciellt under augusti spred solen sitt glitter över havet dag ut och dag in. Men sommarstämningen fördröjades då av kanonernas dån från fortet utanför Kronstadt. När sedan Ribbentrop-Molotovavtalet slöts greps morfar av förstämning. Som historielärare drog han antagligen en parallell mellan pakten, som just slutits, och förra seklets avtal mellan Alexander I och Napoleon. Rösten darrade nu ofta av rörelse, då han deklamerade sin Fänrik Stål under våra strandvandringar. En kväll satt vi på en bänk uppe på en liten strandkulle och vilade efter promenaden. Sena augustis mörker höll på att sprida sig över nejden och mynningseldarna syntes allt tydligare från den motsatta stranden. Då sprang morfar plötsligt upp, lyfte sina armar mot den ihållande kanonaden och hötte med käppen ryttande: ”Förbannade bolshevikjävar vad är det ni övar för!!”

Svaret kom några månader senare: Vinterkriget följt av en hård fred och fortsättningskriget följt av ett ännu hårdare vapenstillestånd. Staden, där morfars hjärta låg, förlorades för alltid. Hemförlovad i oktober 1944 såg jag honom en kväll i sitt bibliotek i vårt gemensamma hem på Parkgatan. Här brukade han bl.a. i diktverk och Nordisk Familjebok söka inspiration och fakta för sina många skrivelser. Nu stod han där med ett verk om Wiborg i handen. Då jag frågade vad han sökte, blev svaret: ”Tröst min vän. Tröst!”

Tante Emmys Erinnerungen

Kaarlo Rainio

”Nu är alla mina syskon, svägerskor och svägrar döda; endast jag själv har blivit här kvar: Av Constantin och hans syskon lever endast hans gamla av slaganfall förlamade bror Gustaf. Även hans slut kom. Han dog den 21 mars 1901 hos sin son Johannes vid Stationen i Matkaselkä och begravdes i den närmast belägna begravningsplatsen”.

Med dessa ödesbetingade ord avslutade Emma Matilda (Emmy) Berg, f. Frey, sina omfattande och detaljerade levnadsminnen senhösten 1903. Hon berättar i dessa på tyska nedtecknade minnen, som omfattar hela 1800-talet, ingående om sitt liv. I sina levnadsminnen berättar hon bl.a. om sina två första decennier i Wiborg som det yngsta och sjätte barnet till den framgångsrika civiltjänstemannen inom den ryska militären, den wiborgska magasinförvaltaren Johan Adolf Frey.

Hon föddes i Wiborg den 21 juni 1835 och avled som änka och barnlös i Wiborg den 10 september 1905 vid fyllda 70 år. Hennes för hand skrivna levnadsminnen har någon gång senare

inom den Freyska familjen renskrivits med maskin och denna maskinskrivna text omfattar sammanlagt 111 A4-sidor.

Emmy gifter sig

Vid 23 års ålder ingick Emmy Frey den 18 maj 1858 äktenskap med gardesgendarmsofficeraren Constantin Berg. Hon beskriver i sina minnen mycket öppet de känslor hon brottades med före sitt slutliga beslut om giftermålet. Minnena från Krimkriget 1854–1856 samt kejsaren Alexander II:s kröning i Moskva 1857 var ännu färskt. Hennes bror Julius Frey, en ung officer från Fredrikshamn kadettskola, hade under kröningen i Moskva blivit bekant med Constantin.

När Emmys far i sin ämbetsutövning dessutom samarbetade med kommandanten för Wiborgs slott, Carl Rehekampff, vars sväger Alexander Berg var den äldre brodern till Constantin, så låg det nära till hands att det under ett ”Kartenpartie” i det Freyska hemmet, dit nämnda officerare hade inbjudits, uppstod hos Constantin ett tycke för den 16 år yngre Emmy. När dessut-

om hennes pappa hade inför gästerna presenterat henne som sin sista ogifta dotter var loppet för Constantins del kört.

Han friade någon vecka senare, men Emmy kände djup ångest över frieriet. Hon kände ju inte sin friare, hon hade ju sett honom bara ett fåtal gånger och dessutom älskade hon en annan. Emmy var enligt sin egen berättelse andligen inte färdig för ett giftermål med Constantin. Men genom både faderns och broderns vänliga övertalningar beslöt hon finna sig i sitt öde och efter en veckas betänketid gav hon Constantin sitt slutliga Ja.

Efteråt kändes allt bra mycket bättre! Det hade genast börjat gry något i hennes inre. Hon skriver att ”jag var mycket tillfreds att min nyblivne fästman denna kväll endast kysste min hand, också vid avskedet. Egentligen hade jag respekt för min ståtliga fästman, som i sin gardesuniform med axelband och röda lampasser såg mycket elegant ut”.

Paret flyttar från Wiborg och tillbaka

Lika detaljrikt beskriver hon sitt fortsatta liv under de följande två decennierna som hustru till denna ståtliga gendarm. Hon flyttar med sin Constantin genast efter bröllopet från det skyddade lilla Wiborg ut i det okända. Sommaren 1858 var Constantin stationerad i Peterhof så hon fick uppleva sin första sommar som hustru i en sagolikt vacker omgivning. Eskorterad av Constantin fick hon gå in i de kejsarliga palatsen och lusthusen, hon fick se de kejsarliga parkerna, springbrunnarna samt beskåda under sena kvällar en belysning som hon aldrig tidigare hade upplevt. Under hösten förflyttades Constantin till S:t Petersburg, där de bodde och verkade ända

fram till julen 1864 då Constantin överraskande blev tillfrågad om han ville ta emot chefskapet till gendarmsdivisionen i Warszawa. Det var enligt Emmy omöjligt att tacka nej inför ett sådant anbud och avancemang. Så småningom återvände de dock tillbaka från Warszawa till lilla Wiborg, där Constantin som överstelöjtnant fick basa över de finländska järnvägs-gendarmerna.

Via giftermålet fick hon många nya släktingar, vilkas levnadsöden hon noggrant följde med och nedtecknade i sina levnadsminnen. Hon beskriver inte enbart sina egna syskons levnadsbana utan av naturliga skäl även Constantins släkt och deras öden, både motgångar och framgångar. Hon berättar om sjukdom och den sorg och förtvivlan en plötslig död förorsakar hos föräldrar och andra anhöriga, om bostadsbrist och trångboddhet i både Wiborg och S:t Petersburg, om indragning av tjänster och om arbetslöshet. Men hon berättar också om glädjen ifall det gick bra för någon och om hur släktingarna hjälpte varandra. Hon berättar ingående om trevliga, men ansträngande resor med kalesch i Finland till släktingar i Nyslott och Saarijärvi. Det är omöjligt att kort beskriva ens en del av alla de hundratals personer som i hennes levnadsminnen föds, lever och dör under hennes egen livstid.

Släkterna Berg i Wiborg

I detta sammanhang tar jag mig rätten att lite närmare i korta ordalag beskriva Constantin Bergs släktbakgrund, ty en mycket betydande del av Emmys levnadsminnen rör sig just kring denna släkt och dess öden. Constantins förfäder hade i många generationer varit guld- och silversmeder i

Estland. Constantins far Andreas Berg blev dock inte guldsmed såsom fadern Peter Christian, utan han emigrerade 13 år gammal – enligt sina egna till nutiden bevarade anteckningar – från Weissenstein (Paide) i Estland tillsammans med sin mor den 28.6.1791 till Karelska näset, där modern trädde i furstinnan Galitzins tjänst i Mola.

Andreas själv fick tjänst vid 19 års ålder hos krigsmarskalken och greven Soltikoff och avancerade så småningom till förstmästare för Gevärsfabrikens vid Systerbäck skogar och dog som titularråd i Kivinebb 1837. Han gifte sig med Frederica Maria Grenqvist och fick med henne förutom 3 döttrar 4 söner: Alexander, Constantin, Gustaf och Woldemar, som alla blev mer eller mindre höga militärer inom den finländska eller ryska arméförvaltningen.

Alexander och Constantin inträdde som frivilliga i armén och fick sin utbildning i samband med sin tjänstgöring. Den yngsta brodern Woldemar torde ha fått sin militärbildning i Ryssland, medan Gustaf däremot – han som enligt Emmy levde efter ett slaganfall förlamad i Matkaselkä hos sin son Johannes – sändes till Kadettskolan i Fredrikshamn.

”För utmärkta framsteg vid avslutad kurs (1845) i kadettkåren upptecknades hans namn å dess hvita marmortafla” står det att läsa i Hugo Schulman o. Sigurd Nordenstrens biografiska anteckningar 1812–1912. Framgången fortsatte under livet och han tog generalmajors avsked 1889. En intressant koppling till en annan wiborgsk släkt med samma namn, nämligen Kinderis Berg finner vi i Gustavs tredje giftemål med den wiborgska apotekardottern Amalia Berg. Under 1800-talet torde det ha varit nästan omöjligt för utomstående att finna någon vettig ordning bland alla dessa wiborgska Bergar.

Jos siull' on snaijuu,
juo Sergejfeffin tsjaiuu

Toppen
Sergejfeffs Java te
i koppen!

OY SERGEJEFF AB

Löjtnantsv. 10
00410 Hfrs

tel. 532 041 fax 532 045

Ett kreativt lokalblad med brett register

Årgång 1855 av tidningen "Wiborg"

Per Erik Floman

Ett godtyckligt axplock, gällande vad som begav sig i världen i medlet av 1850-talet kunde se ut såhär:

Krimkriget pågick, en uppgörelse med Ryssland, Turkiet, England, Frankrike och Österrike som huvudaktörer. – Tsar Nikolai I avled och Alexander II tog över. – Lord Palmerston bildade regering i England. – Frankrike annekterade Nya Hebriderna. – Wagner arbetade med Niebelungenringen och Liszt komponerade sin ungerska rapsodi. – Ras Kassa utropade sig till kejsare av Abessinien. – Inbördeskrig rasade i Kina. – Australien hade stora problem med den kinesiska invandringen. – Mexicos diktator störtades och den liberale Juarez tog över. – Oranjestaten avskiljdes i Sydafrika. – Ferdinand Lesseps fick koncession att bygga Suezkanalen. – Urbaniseringen fortsatte, av Englands befolkning bodde nu över 50 % i städerna. – Sverige började planera järnvägar. Etc. etc.

Låt oss nu vända på kameran och zooma in den lilla punkt i världsalldet som heter Wiborg! En handels- och sjöfartsstad i Storfurstendömet Finland, med ca 5000 invånare, stadd i rask utveckling när stadsmurarna revs, beredd att inviga Saima kanal, hovrättsäte sedan 1839 och järnväg i kikaren (1870).

Vi stannar klockan på året 1855 och frågar oss: hur stillade wiborgarna sin vetgirighet beträffande allt detta, händelser, utveckling, regler och skvaller?

Lokalpressen som informatör

Det är klart att den tidsepoken behövde av information om händelserna i världen och lokalt effektivast kunde skötas av tidningspressen, vare sig det gällde riks-, lokalpress eller bidrag. För de wiborgare som ville ha sin lokala tidning på svenska fanns detta år tidningen "Wiborg", tidning för litteratur, handel och ekonomi. För några år sedan erhöj jag som gåva av min makas småkusin, framlidne professor Carl-Fredrik Meinander en hel, inbunden årgång 1855 av denna lindrigt sagt intressanta publikation.

I Wiborgs Nyheter hundraårsnummer 1999 berättades det om de tyska och svenska wiborgsbladen, varvid följande passus gällde "WIBORG":

Tidningen "Wiborg" skulle bli staden Wiborgs främsta bidrag till landets presshistoria. Dess goda anseende får till en betydande del tillskrivas (grundaren Johannes) Alfihans kompanjon, redaktör C. I. Quist, en utmärkt skribent som satt sig före att åstadkomma en patriotisk och debattglad tidning. Med i företaget var även majoren Ehrensward, stadsarkitekten Bosin och handlande Ferd. Althan. "Wiborg" skrev mängder om affärslivet, lantbruk, industri, nya och rationella arbetsmetoder och visade prov på ett vaknande sinne för den sociala dimensionen i samhället. ... En viss berömmelse inhöstade tidningen för sin innovation av det som vi i dag benämner en "ledare". ... Arvid Mörne skrev en gång att inget annat blad än "Wiborg" i handling omsatt den vaknande hågen för ökad ekonomisk verksamhet ... Den politiska tonen blev fränare och tidningen kunde berömma sig av att ha fått en varning av generalguvernören Frey för "socialism och radikalism".

"Wiborg" levde med sina 1500 prenumeranter ett intensivt liv 1854 till 1861, då ekonomiska problem knäckte den, men i eftermälet står ändå orden "tidningen 'Wiborg' var

Titelbladet av tidningen "Wiborg".

den främsta förelöparen till den kommande konstitutionella eran och dess politiska press".

"Wiborgs" profil

Tidningens format var, sic!, tabloid-formatet, alltså samma som dagens Hbl. Det vanligaste sidantalet per nummer var 4, men några 6- och ett 2-sidigt nummer förekom även.

Tidningsytan var indelad i 4 spalter. Layouten var enkel; texten löpte uppifrån ner och avbröts av rubriker. Blott någon enstaka gång pryddes någon notis av en liten teckning.

Under året 1855 utkom 97 nummer, vilket motsvarar ungefär 2 nr per vecka. Som en kuriositet vill jag nämna att tidningarna mellan den 6 mars och 28 augusti hade första sidan inramad med svart, vilket föreställde ett halvårs sorg över storfurstens bortgång.

Tryckeriet hette C.W. Holmström och årgången 1855 var den första kompletta.

Innehållet grupperades enligt följande:

- Kejsarliga bref och manifest
- Officiella och legala kungörelser (enl. Allmänna tidningen)
- Officiella underrättelser från S:t Petersburg och Helsingfors
- Krigsnyheter från Östersjön (!)
- Wiborg
- Helsingfors
- Landsorten
- S:t Petersburg
- Utrikes
- Litteratur och konst
- Artiklar
- Strödda underrättelser
- Anlände resande
- Följetong
- Blandkom.

De flesta av dessa ämnesområden förekom i varje nummer. Under rubriken artiklar finner man en förbluffande flora av allt mellan himmel och jord. Exempel: Wexelbrukssystemet – Om stängselskyldighetens avskaffande i Finland – Några ord om branden i Lovisa – Fördelaktigaste sätt att tvätta kläder – Dikter av C.G. Leistenius – Helt litet om kreatursskötsel och foderproduktion – Om frihandeln – Om svenska skolan i Tobolsk – Vigten och betydelsen af en handelsskola i Wiborg – Jernvägarnas uppkomst – Förslag till liförsäkringsbolag i Finland – Något om Fruntimmersföreningar – Om telegrafnätet i Ryssland och Finland – Huru skall den inhemska industrin upphjelpas – James Watts lefnad och verksamhet o.s.v. o.s.v. Inalles ett hundratal artiklar.

Ett exempel – den 1 maj

Som ett exempel på ett ordinarie nummer av "Wiborg" väljer jag numret för den första maj och detta av personliga skäl. Det visar sig nämligen att den

första notisen i detta nummer för mig fyller en lucka i utredningarna om vår familj.

Min farfarsfar, hr kronfogden och kollegiekamreren Anders Wilhelm Floman (1776–1833) var tre gånger gift och hade inalles 6 barn. I det första gifte föddes sonen August Fredrik, f. 1802, men vi hade inte tidigare lyckats följa hans levnadsbana till slutet. Nu dyker han upp i "Wiborg" den 1 maj under rubriken "Död i Wiborg":

"Notarien vid Magistraten i Wiborg August Fredrik Floman afled stilla härstädes den 25. te april 1855 i en ålder af 52 år, 6 månader och 26 dagar, sörjd och saknad af fyra syskon, hvilket endast på detta sätt aflägsnare släktingar och deltagande vänner tillkännagifves." – Dödsannonser förekom inte.

Farfars halvbror hedrades ytterligare med en runa under rubriken Wiborg. "En af stadens tjänstemän har återflyttat herifrån, det är magistratsnotarien August Floman, som af sina vänner i förgår beledsagades till sina faders sista boningar på Sorvarinsaaari (!) begravningsplats. Sedan polismästare Öijers död för ungefär ett år sedan hade Floman förestått denna tjänst och troligen var det följer af denna ofta mödosamma befattning som lade den annors raske mannen på sjukbädden och slutade hans lif. Frid vare med hans stoft!"

Slutligen dyker August upp i en kungörelse där hans bouppteckning annonseras. Den är f.ö. undertecknad av Henrik Floman, en annan halvbror och hovrättsråd!

Efter dödsnotisen följer en och en halv spalt med officiella meddelanden. De gäller borgenärsförhör, auktioner, förmyndarfrågor, utmärkelser och mycket annat.

Den så vanliga rubriken Krigsnyheter från Östersjön saknas i detta nummer. Å andra sidan förekommer Krimkrigsrelaterade skrivelser i andra sammanhang, i synnerligen utförliga notiser på utrikessidan.

Wiborgsspalten börjar med "H.M. Kejsaren Alexander II:s höga födelsedag den 26:e firades med stor Kyrkparad hvarvid man fick höra den härstädes förlagda 3.dje karabinerregimentets vackra musik. Herr Guvernör Thesleff hade inbjudit samtliga militära och civila embetsmän till en festlig middagsmåltid..." o.s.v.

Efter dödsrunan om August Floman följer en spaltlång historia betitlad "Från Fortiden". Vid grävningarna vid vallarna i Hiekka hade man påträffat en hälighet som förmödade vara en underjordisk gång till slottet. Men det visade sig vara en kasematt. I en av dess grästensvinklar fann man en igenmurad nisch och i denna ett skelett jämte en lerkruka. Straffånge från barbariska tider? I samma veva hittades ryska och svenska mynt från 1600-talet.

Nästa nyhet handlade om "Finsk Företagsamhet". Exporten från S:t Petersburg till Europa hade gått över Memel och Kovno. Nu hade påhittiga finnar funnit en billigare och tre gång-

er snabbare väg: per båt över Ladoga, till lands genom Finland till Haparanda och därifrån med båt. Mängder av arbetstillfällen med "trädlodjor" och båtar, hästar och foror.

Slutligen beskrevs förlustelserna den 1 maj och gjordes ansenlig reklam för den nye krögaren hr Trey på Vauxhall. Och i bokhandeln hade utkommit en diger tysk bok om telegrafväsendet. "Helsotillståndet" i staden lovprisades och pågående sjukdomar uppräknades i kursiv stil.

Avdelning Landsorten började med Kexholm, att allmogem inför Häradsrätterna i Sakkola svurit tro- och huldhetsseden åt Hans Majestät. Sedan redovisade man i detalj hur köpenskap och sjöfart bedrivits i dessa landmänen. Samt att en privatperson donerat 500 rubel för inrättandet av en skola för fattiga barn.

Utrikesavdelningen, vars material synes ha hämtats ur åtskilliga europeiska tidningar, innehåller detaljrika referat från Orienten, där upprustningen accelererar för Krimkriget, Österrike, vars Fremdenblatt uppger att "franske generalen Allonville som helt plötsligen överfallits af heftig galenskap, nu blifvit fullkomligt återställd". Rapport från fredskongresspreludier i Wien följer.

I Frankrike fotsätter man, trots kriget, förberedelserna för världsutställningen, som ska öppnas den 1

maj. – Från England rapporteras om en krigsrättsprocess samt hur man celebrerade överräckandet av Strumpbandsorden åt "Fransmänsens kejsare".

En lång artikel, egentligen insändare av H.C.C. presenterade ett förslag till ett livförsäkringsbolag för Finland. Därpå följde handelsspalten med några utländska växelkurser.

"Anmälda resande" förtäljer att Ingenjör Öfversten Gerschau från S:t Petersburg anlant till Mottis arvingar. Fru Elisabeth Kolis från Ny-slott, handelsbokhållaren Nasaroff från dito, hos Grosshandlare Tichanoff m.fl. m.fl. Inalles omtalas några tiotal personer, somliga tog in på "Gästgiveriet" andra hos familjer, majoriteten av de anlända kom från S:t Petersburg. En påminnelse om hur viktig den kontakten var för Wiborg.

Denna underhållande spalt följdes av en mängd Kungörelser, den ena festligare än den andra. Det som vi kallar annonser kom under rubriken Tillkännagifvanden och här frångår man den enformiga stilen och tillåter bönder, stilbyten och ramar. Här erbjuds "flere sorters fint bröd, passande för mjöd" (även på tyska), åkdon, hästar och möbler "i anseende till snart skeende afresa", en fyrsitsig kalesch, en tvåsitsig droschka, gräsfrön m.m.

Med barndomens ljusgula garderobsmalar i kusligt naftalinminne återges här en annons, vilken upprepas på ryska, om förvaring av pålsverk för sommaren. Obs. den sirliga inledningsfrasen.

Slutord

Detta var nu en skäligen kalejdoskopisk presentation av den aktningvärda tidning i vars spår också Wiborgs Nyheter traskar vidare. Tyvärr tillåter utrymmet här inte yvigare utflykter i den verkligt njutbara textmassan.

Men för oss yngre, och de ännu yngre, kunde det vara på sin plats att stanna upp och lyfta på hatten för dem som med mycken entusiasm och litet pengar, med papper och penna och handsatta blytyper, men vilka utan telefon, tåg, flyg, Internet, datorer, digitaliserad text- och bildbehandling och många andra, komfortabla rackarier ambitiöst fyllde sin uppgift som lokala informatörer.

PELSVERK!

Afläggande hos den respektive allmänheten min värnadsfullaste tacksägelse för det mig härförinnan skänkta förtroende, får jag härigenom anmäla, att jag ifrån april månad innevarande år likasom de föregående åren emottager till konservering emot mal under sommarmånaderne, alla slags pelsverk för nedanbestämde priser:

	Silfver.
För en subbskinns pels 1	Rub. 15 kop.
För paletos, svartpels eller vadde-rad kapprock med skinnkrage per styck	83 ..
För räfskinns pels 1
För gräverk	83 ..
För skinnmössor, muffar m. m. ..	13 ..

Tillika får jag underrätta, att hos mig tillredes på det bästa och emot möjligaste billiga pris alla sorters oberedde pelsverk och att jag är försedd med väl assorterad lager af större och mindre mössor, att väljas för hvarje tid på året.

J. H. Ziegler, Körsnär,
boende uti Konditor Clopatts hus.

Изъявляя почтеннѣйшей публикѣ покорнѣйшую мою благодарность за сдѣланное мнѣ предъ симъ до-вѣрѣе, имѣю честь извѣстить, что съ апрѣля мѣсяца сего года принимаю я по призыву прежнихъ годовъ

Pelskonservering emot mal ...

Pozlednie Novosti iz Vyborga

En förundransvärd man!

Hans Andersin

Vad annat kan man säga om en person som i dagens Viborg talar åtta språk, skriver om Wiborgs historia som ingen tidigare gjort, har adliga förfäder, har vågat trotsa myndigheterna långt innan Sovjetunionen föll och har ett namn som direkt översatt betyder "benkrossaren"?

Mannen heter Mikael Kostolomov. Han föddes 1953 i ett hus vid Tervajoki strand ca 15 km från Viborg. Hans mor var lärare vid Tervajoki skola som är den första skola som byggdes på landsorten i Finland. Föräldrarna hade kommit från S:t Petersburg 1948. Fadern var från Vologda och modern från tsarens Hatchina, där hennes far varit officer vid tsarens armé. Hennes farfar hade varit 20 år minister i Persien och chef för postverket därstädes. Han hette Alexander Friedrich Wilhelm von Stahl-Khan (tillnamnet Kahn här-

stammar från tiden i Persien). Han dog vid 102 års ålder i Helsingfors 1952. Hans avkomlingar lever fortfarande i Helsingfors. Före krigen bodde ministern i Nykyrka på Näset. Resten av familjen hade stannat kvar i Sovjet efter revolutionen. Kostolomovs far var anställd vid en takfiltfabrik i Tienhaara. Han fick se hur tusentals gamla ryska religiösa böcker revs sönder och bakades in i filten.

Mikael Kostolomov är utbildad biolog med fem års studier vid universitetet i Leningrad. Han tjänade 8 år som biolog på Kola-halvön med inflyttade växter som specialitet. 1982 blev han tvungen att avstå från alla tjänster på grund av "oliktänkande". Ett år som trädgårdsmästare i Monrepos och tillfälliga lärartjänster i Viborg och Tervajoki var hans enda inkomstkälla under många år. Nu har han varit arbetslös i två år.

Trots arbetslöshet och tjänsteförbud har Kostolomov minsann inte varit sys-

lös. Han har varit guide för ett stort antal turistresor till Viborg, Näset och Ryssland och har hjälpt olika grupper av karelare att arrangera hemortsbesök. 1989 träffade han Benedikt Zilliacus med vilken han besökte Hapenensaari ett antal gånger. Hans specialitet är gårdar och öar, vilket jag fick erfara när vi stod utanför Kostolomovs hus och skådade ut över Karpilaviken. Viken var numera tätt bevuxen med vass och två stora rovfåglar svävade däröver i jakt på byte. "Här hittade jag ett urgammalt svärd som jag måste ge till Leningrad" berättar han och undrar varför finska böcker i allmänhet skriver att man inte funnit några som helst arkeologiska fynd i Tervajokitrakten. "Framför oss ser vi Rahkasaari och Esisari och där bakom Harjuniemi finns Hapenensaari" berättar Mikael för mig. "Och där är Mustasaari som ännu i dag är fullt av odesarmerade granater, en del från Krimkrigets dagar".

Mikael Kostolomovs stora intresse är släkterna och gårdarna längs "Kungsvägen" västerut från Wiborg med Dannenbergarna och Krohnarna på Kiiskilä gård som utgångspunkt. Han har nyss fullbordat sin trettionde stora artikel i tidningen Vyborg. Artikelserien heter "Flickan med näverivan – personer runt Kungsvägen". Rubriken syftar på historien när Nikolai I kom på besök till Kiiskilä gård och välkomnades av Julia Dannenberg (senare gift Krohn) med en näveriva med smultron. Det finns anledning att översätta åtminstone en del av artiklarna till svenska.

Ett annat av Mikael Kostolomovs intressen har varit att som första i Karelen sätta upp minnesmärken på finska begravningsplatser och därigenom rädda dem från förstörelse. Nuora, Kanneljärvi och Nykyrka var de första. Tyvärr fick han inte medhåll för att rädda Sorvali år 1990. Nu är det kanske redan för sent! Han samarbetade med numera nästan 90-åriga Toivo Nousiainen med gravgårdsprojektet.

Vi nämnde redan tidigare att Mikael Kostolomov, denna beundransvärda man, talar åtta språk: ryska, engelska, finska, svenska, franska, spanska, tyska och esperanto!

Mikael Kostolomov med sin damvän Natalia utanför huset i Tervajoki. De är båda biologer, hon är docent vid Universitetet i S:t Petersburg och trivs bra i den karelska grön-skan.

Den inre delen av Viborgska viken med alla de för viborgare välkända öarna och holmarna öppnar sig framför Kostolomovs fönster.

Tillbaka till Viborg!

**LÄHIALUEMATKAT
RUSSIAN TOURS**

Bergmansgatan 3, 00140 HELSINGFORS

Visumservice:
viisumit@lahialuematkat.fi, tel: 09 6689 570

Resebyrå:
matkat@lahialuematkat.fi, tel: 09 6689 5730

www.lahialuematkat.fi

Helga Abakshina vill införa svenska traditioner i Viborg. Hon arrangerade 13.12.2004 på slottet den första Lucia som någonsin firats i staden. Uppslutningen var stor och stämningen god. Man sjöng svenska sånger och hade också annat program. Firandet upprepades på Luciadagen 2005.

HELKAMA

Helkama Forste – braksuccé i Viborg

När WN:s reporter besökte Helkama Forste var hösten redan långt framskriden i Viborg. Utifrån ser fabriken – som ligger i den industriella zonen Lazarevka vid vägen till S:t Petersburg – ut som vilken som helst modern finsk fabrik. Omgivningen är dock typiskt rysk med dåliga vägar och slarviga grannbyggnader (utom det danska Rockwool).

Dessutom hade staden valt att utan varning stänga tillfartsvägen just den morgon vi skulle besöka fabriken så vi fick ta en lång omväg via Papula. ”Ett minne från sovjettiden” sade företagets chef Valery Remenyuk.

De negativa intrycken förflyktigades dock genast när jag kommit in i fabriken och satt mig ner hos Valery i hans enkla men ändamålsenliga kontorsrum. Ännu mer imponerad blev jag när han började berätta om sin fabrik och den utveckling som skett efter företagets grundande 1997. När vi gick ner i fabriksalen blev jag övertygad om att vi här har ett exempel på hur finskt initiativ, kapital och teknologi kopplat med ryskt ledarskap och ryska motiverade arbetare samt med en stor, snabbt växande marknad kan åstadkomma underverk!

Produkterna och produktionen

Valery Remenyuk anser nischspecialisering vara både riktig och viktig på en stor marknad som Ryssland. ”Vi tillverkar ingenting annat än kylskåp med glasörr för flaskor för butiker och restauranger” säger han. Mindre än hälften av produktkostnaden importeras från Finland, resten tillverkas av Helkama i Ryssland eller anskaffas i Ryssland. Den vinstbringande omsättningen år 2005 är över 15 milj. euro och fabriken har ca 150 anställda. Tillväxten är sådan att man nästa år måste bygga en ny fabriksbld bredvid den nuvarande. Produktionens kvalitet är certifierad, precis som hos oss.

De anställda får en lön som är något bättre än brukligt i Ryssland. Löneskalan är helt lik den som man tillämpar i Finland med olika bonustillägg. Man belönas för arbetets komplexitet, produktivitet, erfarenhet och låg frånvaro. Dessutom betalar företaget de anställdas sjukförsäkring och bjuder de anställda dagligen på mat. Penninglönen efter skatt är ca 350 euro/månad vilket ju är mycket mindre än i Finland. Lönen stiger automatiskt i takt med priset på en ”standard matkorg”.

Valery berättar att matkorgens pris var 2179 rubel/månad år 2000 men att den nu stigit till 8200 rubel! Företaget arrangerar mycket uppskattade öppet hus-dagar med gåvor och underhåll-

ning för de anställdas familjer vid jul-tiden och vid sommarens början och ger de anställda ledigt med full lön.

I samband med Helkamas 100-årsjubileum donerade företaget 20 000 euro för att istandsätta barnens ingång till Aaltobibliotekets barnboksavdelning. Den årliga Helkama Jazz festivalen i Viborg sponsorerar också. Som skattebetalare är Helkama Forste givetvis mycket viktig för Viborgs stad.

Råd till finska företag

Valery Remenyuk framhåller att finska företag skulle vinna på att i högre grad än tidigare etablera sig i Viborg. Avståndet till Petersburg är kort, kommunikationerna goda, tillgången på arbetskraft av hög kvalitet med kunskap i engelska är god och det finns gott om tomma industribyggnader som man kan köpa och renovera eller helt bygga om bl.a. i den industriella zonen där Helkama Forste nu befinner sig. Valery ger gärna råd om man frågar.

Den pigge brunögde mannen med kortsnaggat hår gör definitivt ett intryck av effektivitet och intresse och stolthet för sitt arbete. Valery är absolut inte den vanliga skrytsamma och bullersamma cheftyp som man ofta påträffar i Ryssland. Han fyller 50 år i år, är född i Ukraina, har en gedigen universitetsutbildning i S:t Petersburg både inom tekniska vetenskaper och inom juridik. Han har själv lärt sig engelska.

Han kom till Viborg 1993 och gjorde karriär inom stadens administration. Helkama Forstes chef plockade upp honom på ett seminarium

Helkama har sponsorerat Aaltobibliotekets ingång till avdelningen för barnböcker

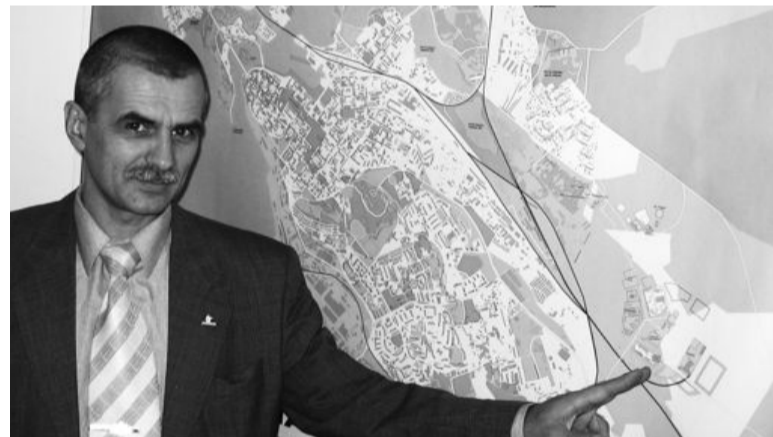
Valery Remenyuk och hans fabrik

och anställde honom som chef för Viborgsföretaget år 1998. Valery skriver dikter och komponerar musik därtill. Han sjunger och ackompanjerar sig på gitarr och har gett ut en CD-skiva med sin musik och poesi (”Nje Robei, Robinson!” (Var inte skygg, Robinson!)). Hans hobby är bergsklättring och kanotning. Förra sommaren var hans mål Norges fjäll och fjordar.

WN:s reporter HA

Den internationella kvalitetssymbolen

Fabrikens läge på Viborgs karta

Supermarketen Karusell, nytt mål för köphungriga finländare. Karusell ligger på Neitsyt-niemi med fin utsikt över Viborgska viken.

Det vackra Viborg

Svetlana Ni: Vyborg-Viipuri 2005

När man bläddrar i viborgskinesiskan Nis senaste fotoalbum om Viborg frapperas man över hur vacker staden fortfarande är – åtminstone om den fotograferas av en konstnärlig och skicklig fotograf som fru Ni. Boken är försedd med en kort historik som i det stora hela är riktig utom att den inte klart säger att stadens alla invånare flyttade till Finland då staden annekterades av Sovjetunionen. Den ortodoxa kyrkans och den evang. lutherska kyrkans

arkitekter anges i inledningen som ”ryska” vilket ju är en sanning med modifikation. Vi har ju lärt oss att den förra ritades av Johann Brockman från Viborg (bildtexten anger N. Lvov) och den senare av samme Brockman och

G.F. von Veldten från S:t Petersburg (vilket också bildtexten anger). Varje bild är försedd med rysk, engelsk och finsk text.

Boken kan köpas genom Viborgscentret (Viipurikeskus 09-2722430)

RUSSIA TRADING LTD Oy
med dotterföretag ZAO TRAF0
tillverkar transformatorer i Viborg

Perttulantie 6 A 00210 Helsinki

Puh 0207 431 655

Fax 0207 431 656

www.finnohm.fi

sales@finnohm.fi

1930-talsboom: de musicerande Wiborgsbarnen

Per Erik Floman

Den motor som försåg självständighetstidens Wiborg både med musik och med musiker var otvivelaktigt stadens Musikinstitut, som grundats 1918. Musikinstitutet blev från början mycket populärt. Under sin energiske direktor, den legendariske Boris Sirob, sedermera Sirpo utvecklades dess läroplan i rask takt. Efter piano, stråk- och blåsinstrument samt sång togs nya läroämnen med i programmet, teori, körsång och orkestermusik, opera- och teaterkonst, recitation, ballett etc. Det sjöd av liv och elevantalet var uppe i 370, nästbäst i landet efter Konservatoriet i huvudstaden, vilket senare skulle heta Sibeliusakademien.

I början på trettioåret hittade Sirob en nisch vars exploaterande i högsta grad populariserade musicerandet: olika former av barnensemblar. Ballettproduktioner, två barnoperor och Wiborgs barnorkester (stråkorkester) spred glädje och höjde publikums intresse för musik.

Den musikaliska babyboomens glansperiod inföll i mitten av trettioåret. Wiborgs Nyheter – alltid på plats! – bevakade självfallet processen genom att dess reporter fungerade som andre konsertmästare åren 1933–36. Detta reportage bär sålunda äkthetens prägel.

Ballett och kammarorkester

I slutet av tjugotalet hade Sirob etablerat en elevorkester. Denna trimmades småningom till oanade höjder och när barnen var i 15-årsåldern 1931 upptäcktes de överraskande nog av en av världens kändaste violinister, Bronislav Huberman. Han konserterade i Domkyrkan och ackompanjerades i Bachs e-durkonsert av institutets kammarorkester. Han hade ryggat för beskedet om en elevensemble, men blev så imponerad av spelkvaliteten att han inbjöd orkestern på turné till Paris och Antwerpen, i dåtida förhållanden en fantastisk utmaning. Kammarorkesterns framgångar skapade ett ökat intresse för barnensemblar och många av dess medlemmar blev efter dimissionen proffsmusiker, både solister, orkestermusiker och pedagoger.

År 1932 lanserade Sirob en barnballettforeställning, som gavs i repris på Stadsteatern. För koreografin stod Mme. Gé, maka till den kände danskonstnären George Gé. De yngsta dansösorna jämte kavaljerer var 7-åringar och i orkesterdiket ackompanjerade kammarorkestern.

Barnorkestern 1934 i Musikinstitutets övningshall under uppsikt av Boris Sirob. Fotografen möblerade lite om barnen av fotografiska skäl.

Orkesterföryngring

På höstterminen 1933 hade Sirob satt upp en ny barnorkester, där som sagt WN:s reporter hade nöjet medverka. Vi var ca 5 år yngre än de berömda Kammarmusikanterna. Vi var ca 25 barn och bland dem minns jag t.ex. konsertmästaren Usko Aro, sedermera gift med operasångerskan Anita Välski, hans bror cellisten Jussi Aro, de begåvade pianisterna Irma Ruuskanen och Anita Träger, Dima Belajeff, talangen som flyttade till Stockholm, Kalevi Tilli, blivande bankdirektör och författare, son till kyrkomusikinstitutets rektor, Jouko Ilvonen, violinsolisten med det absoluta gehöret, Vili Pullinen, nestorn som inte gillade de obligatoriska kortbyxorna på konserterna, Marga Reinboth, tenniskamrat och senare godsägarinna Buttenhoff, Eero Bister, sedermera musikråd, Heimo Haitto, den sensationellt begåvade pojken som vid 13 års ålder framgned Paganinis violinkonsert, Christer Sourander, som även dirigerade Haydn och som skulle bli läkare och kon-

sertmästare i Akademiska Orkestern i Åbo, för att nämna några.

Direktorn och dirigenten Sirob var en oförtröttlig ledare och innovatör. Han skötte samtidigt institutets ledning, var violinlärare, ledde stadens symfoniorkester och elevorkestrarna, tog initiativ till allehanda förnyelser och hade synnerligt sinne för marknadsföring. Barnaktiviteterna var bland annat ett utslag av detta.

Farbror Boris hade emellertid, trots sin väldigt stränga framtoning, en mycket barnvänlig inställning. Det må nämnas att hans fru var Greta Ollberg, så de talade svenska hemma. De hade en son, Willy, som just vid dessa tider omkom när han klämdes ihjäl emellan två järnvägsvagnar i hamnen och detta var naturligtvis ytterst tragiskt. Farbror Boris, ofta assisterad av tant Greta, tog väl hand om sina spelande barn. Han kunde bjuda på glass och hjälpte de mest behövande med klädanskaffningar till konserterna. Men på övningarna var det disciplin som gällde.

När övningarna började och vi

stämde instrumenten gick han omkring till var och en och kontrollerade att stämningen var exakt. Han krävde med temperamentsfulla skrik lika stråkföring i detalj, det var Frosch und Spitze och skällorna kom på hans erbarmliga finska. Några exempel:

”Ah, enemmä ansatsi, enemmä ansatsi, mitä te vingutta ku vanha kissa!” – En av oss drog nerstråke i stället för uppstråke och det kvitterades med ”Mitte shinä oike meina, nouseko shinä kirkossaki ainalös ku muut istu alas?” Eller när inlevelsen inte var den rätta: ”mitte shinä istu ku vanha kana huono muna pääll, mist ikinä ei mitte tule!”

Barnopera av Hindemith!

1933–34 startade Sirob ett tämligen ambitiöst projekt. Han lät ragga upp ca 80 barn i folkskolorna. Tillsammans med barnorkestern skulle detta team under ett helt år öva in en barnopera av självaste Paul Hindemith, och den hette ”Wir bauen eine Stadt”. Hindemith hade under en tid besökt barnträdgårdar och skolor och diskuterat med barn och gjort klart för sig vad de tyckte var roligt. I operan byggde man upp en stad, där var balettslag, körinslag och solonummer, rövare och poliser dök upp, det var taklagsöl och invigning i närvaro av notabiliteter, där kända Wiborgspersonager i miniatyr passerade revy. En av dessa dignitärer var världsbäste konditormästare Alfred Pursiainen, som tackade genom att bjuda alla barnen på bakelskalas till kaféet vid Torkelsgatan.

I orkesterdiket kämpade barnorkestern med ackompanjemang. I februari 1934 gick så premiären av stapeln och det blev två slutsålda hus i Stadsteatern. Presskritiken var övervallande och barnens entusiasm desslikes, trots att man offrat 3–4 timmar varenda söndag under ett helt år för repetitionerna. Framgången inspirerade till en ännu större satsning.

Ny opera i triumf till Helsingfors

Inspirerad av framgångarna beslöt Sirob år 1935 att påbörja ett ännu mastigare projekt: en ny barnopera, som kombinerad med en orkester-

konserter skulle erövra Helsingfors. Detta kom att realiseras i mars 1936: man gav tre bejublade föreställningar hemma i Wiborg och så bar det av till huvudstaden med tåg, där två slutsålda föreställningar gavs i Kansallisteatteri. Den resan innehöll även andra trevliga ingredienser, vilka jag härnadan ska relatera.

Den nya operan var tillryggad av den tyske kompositören V. Popelka och hette ”Eine Reise um die Welt”, marknadsförd som Matka maailman ympäri. Librettot gick ut på att några tiotal barn reste runt jorden genom att uppföra sketcher i olika miljöer. Musiken var mycket tillgänglig och kostymerna fina. Vid generalrepetitionen i full kostymering hände en liten olycka: flickorna dansade en rysk, våldsamt ringdans varvid en tös miste handgreppet till grannen och svävade ut i luften och ner i orkesterdiket. Hon landade på en II-violinist, denne och fiolen höll men flickan bröt armen. Farbror Boris meddelade genast att hon ändå får följa med på resan.

Föreställningen började med att barnorkestern uppe på scenen spelade Haydns barnsymfoni utantill, och därefter en Concerto grosso av Scarlatti. Sedan tog vi itu med en wienervals av Komzak, till vilken en sexårig ballerina Pirkko i himmelsblå minidräkt med silverglänsande luva med antenner dansade, hon såg ut som en liten insekt på den väldiga scenen. Sirpo lärde oss hur man spelar wienervals genom den lilla fördröjningen ”på tvåan”, ett exempel på att det egentligen var vid orkesterövningarna man lärde sig musik, på fioltimmarna var det mest fråga om teknik. – Näväl, därefter kom operan. Och sedan orkanartade ovationer. – Inom parentes kan nämnas att symfonin nog tillskrivs Herrn Haydn, men anses vara komponerad av Leopold Mozart, pappa till W.A. Barnen i publiken gillade mest raden av specialinstrument såsom harskramla, tamburiner och kastanjetter, triangel, fågelkvittrande vattenpipa, björnbrummande hartsad trumma m.m.

Upplevelser på sidan om

Man hade bullat upp ett intressant program för wiborgsbarnen. En kväll var vi bjudna på buffé i Lallukkas nya konstnärshem (konstmecenaten Lal-

Indiandans ur Popelkas opera.

En romantiker i Wiborg

Carl Fredrik Sandelin

lukka var ju wiborgare) där Ilmari Hannikainen underhöll oss med pianospel. En dag tillbragte vi 5½ timme i Suomi Films ateljéer och spelade in en kortfilm, som f.ö. skulle ta 5 minuter. På den tiden var biograferna skyldiga att före helfilmen visa en inhemsk kortfilm eller nyhetsfilm. Huvudfilmen hette Aatamin puvussa ja vähän Eevankin.

Inte mindre imponerade var ungarna över att vara inbjudna till presidentslottet, där vi stående spelade Haydns symfoni, vartill operabarnen sjöng några stumpar. Hertska Svinhufvud bjöd på saft och bagglare och var mycket jovialiska. – Vid denna resa framgick det att Sirob i likhet med 100 000 finner förfäskat sitt namn. Det blev Sirpo, Kalevalas 100-årsminne till ära.

Merparten av de musikaliska ungarna hade aldrig besökt Helsingfors. Så det blev en stor upplevelse, där barnen utan knot accepterade att sitta i nattåg i tredje klass. Här bör inte glömmas den betydande markservice som ett team av vänliga personer presterade. Sirpos hustru tant Greta var en, och institutets vaktmästare och alltiallo fru Hulda Puustell var en verklig kompanifältväbel som i sällskap med ett par äldre elever och lärare skötte om rekvisitan och varmhjärtat försökte upprätthålla Zucht und Ordnung i leden.

Det funnes mycket mera att berättas om musicerande barn i Wiborg, men jag ska göra det kort. Nämnas kan t.ex. att Sirob satte upp Honeggers oratorium König David med två barnsolister, Yrjö Ojala och Martti Rannema, vilket gavs även i Helsingfors. – När Rundradion invigde sin studio i staden skickade Sirob en trio, vi var då 9–10 år gamla, till ut-sändningen. Trion bestod av Irma Ruuskanen, piano, Kalevi Tilli, cello och min ringhet, violin. Samma trio skickades som 15-åringar till 7 januari-balen på Rådhuset.

Barnorkestern förnygrades och fick en ny, diger repertoar där V. Rombergs barnsymfoni blev huvudnumret. Orkestern uppträdde med framgång vid olika högtidligheter i Wiborg inklusive ett antal radioframträdanden under de få år som återstod innan ödet slog till mot de musicerande barnens kära hemstad. De fick lämna den stad de byggt på scenen och kanske identifierat med sin egen. Och de tvingades anträda en resa, om inte runt jorden, så ändå bort och i samma veva in i vuxenvärlden ...

Epilog

Så har livet gått vidare, de musicerande barnen har spritts för himmelens vindar. Heimo Haitto följde Sirpo till Amerika, där han gjorde konsertkarriär, och farbror Boris slog sig ned i Portland där han grundade en damkammororkester (som på 50-talet besökte Finland. Sirpo kände igen författaren av dessa rader!). Några av de övriga blev yrkesmusiker, andra valde annorlunda levnadsbanor, men jag förmodar att de alla, liksom WN:s reporter, haft stor glädje av kunskaperna i musikens mysterier.

När Wiborgs slott fyllde 700 år 1993 var det stor riksfest i Finlandiahuset. Till denna fest hade man skrapat ihop rester av ”vär” barnorkester, 17 personer, vilka till den fullsatta salongens förtjusning spelade första satsen ur den välbekanta haydniska barnsymfonin. Men för säkerhets skull spelades den ur noter. Barnens medelålder var närligen 70.

I dag är den ännu högre – men roligt var det när det begav sig!

Det var kanske inte ovanligt att en romantiskt lagd bokhållare för drygt 160 år sedan efter kontorsarbetets slut slog sig ner vid aftonlampan och fyllde sin dagbok med anteckningar i samtalsform både om världens gång och om sina personliga förhoppningar och besvikelser. En sådan bokhållare var den i Kassel år 1781 födde Friedrich Wilhelm Klingender. Hans far var präst och sonens utbildning tog sikte på den merkantila banan. Sexton år gammal talade han, utöver sitt tyska modersmål, engelska, franska, italienska och holländska och i skolan hade han också lärt sig grekiska och latin. Han blev lärling hos bankfirman Preye & Jordis i Frankfurt am Main. Men tiden i bankfirman blev kortvarig. Långt senare kom i dagboken förklaringen: Fröken Jordis hade avvisat hans varma känslor för henne.

Till S:t Petersburg och Wiborg

Efter några år i London och Dresden kom Klingender år 1810 till S:t Petersburg där den kände bankiren Stieglitz behövde en utländsk korrespondent. Klingender vann sin arbetsgivares förtroende och skötte flera viktiga uppdrag i London, Leipzig, Warschau, Riga och Moskva. Men efter tjugo år hos Stieglitz var det tid för uppbrott. Wiborg kallade! Till Wiborg kom Klingender år 1830 och efter en kort tid hos firman Rosenius & Sesemann blev han år 1831 bokhållare hos Hackman & Co. Han var då 49 år gammal.

Bergen och backarna i staden påminde honom om födelsestaden. Hans känslor började ömma för en viss dam, men de blev obesvarade och år 1835 lämnade han Wiborg för att sjövägen ta sig till London. En tjänstgöring hos exportfirman Sutthoff i Narva följde, men år 1838 återvände Klingender till Wiborg, nu 57 år gammal. Han återser den sköna, men hon besvarar inte hans känslor. År 1840 är han åter i S:t Petersburg, nu som kontorschef i den sutthoffska firman. Några gånger besöker han sina vänner i Wiborg – för sista gången år 1848. Han dör år 1848. Hans efterlämnade dagböcker för åren 1838–1845 omhändertogs av vänner i Wiborg.

Dagböckerna – en maskerad värld

Klingender undertecknade sina tjänstebrev med namnet Henry E. Klingender. I dagboken är han drömmaren Jonathan Mercour som samtalar med vännen Ebenezer Mc Ready. Samtalen antecknas av David Glöckner. Även hans arbetsgivare och deras familjer går under fingerade namn. Carl Rosenius är Sir Charles Glutton, som anspelning på dennes kärlek till bordets håvor, medan den mer formelle Carl Sesemann heter Lord Chandlewick. De fyra bröderna Sutthoff heter i dagboken Sir Jeremiah Dry (äldste brodern Hermann), Bob, Ned och Bill Dry.

Hertiginnan av kronärtskockor

Klingender stod den hackmanska familjen nära. Vid sidan av affärsbrevet och dagboken skrev han omtäckta verser och charader för familjefesterna i staden och på godset Herttua. Änkefru Marie Hackman (född Laube, 1776–1865) styrde och ställde både i familjen och i firman Hackman & Co. Hon heter i dagboken The Duchess of Sparragrass, Artichoke and Cauliflower (hertiginnan av Sparris, Kronärtskockor och Blomkål) med anspelning på hennes trädgårdsodlingar. Herttua blir Cichoryhall – det fanns en gammal cikoriefabrik på gården. Mercour berättar och Glöckner skriver: "...en springbrunn plaskar sakta utanför och

hertiginnans stora papegoja kraxar från altanen. Ni skulle se hertiginnan när hon räcker fram sin hand att kysas! Men gärna bugar man sig, ty det är en öppen hand, en frikostig hand. Hon håller den över oss alla..."

Marie är änka efter Johan Friedrich Hackman d.ä. (1755–1807), som grundade familjeföretaget år 1790. Deras äldsta son Johan Friedrich Hackman d.y. (1801–1879) heter i dagboken Mr. Peacey Réservé de Planches. Hans milda och kloka hustru Julie (f. Jaenisch, 1806–1878) kallas Madame Sensible de Planches. Andre sonen Carl Alexander (1806–1846), som avbrutit en officerskarriär, är Mr Rustre. Han och hans hustru Marie (f. Frese, 1806–1868) bor på Cossackrockhall – en hänvisning till den s.k. Kosackstenen nära Hietala, en gård som då ägdes av Hackmans.

I dagboken nämns Mr och Mrs Planches två söner (utan fingerade namn), som Klingender 1838 undervisade i språk. Han bodde i ett annex inne på gården i det hackmanska huset vid Karjaportsgatan. Äldsta barnet, dottern Emilie, är döpt till Mademoiselle Noirsourcils och hon nämns som blivande tillkommande till friherre Carl Emil Cedercreutz.

Den stora passionen

På Cossackrockhall bor även unga Marie Hackmans syster Sophie Frese (1804–1878) och det är hon som blir föremål för Klingenders stora passion. Både Marie och Sophie var födda i Moskva som döttrar till upplysningsivraren, läkaren Heinrich Frese och Anne-Sophie von Tannenberg. Den betydligt äldre dottern Dorothea var sedan 1804 gift med sedermera wiborgsläkaren Nicolaus Jaenisch. Deras dotter Julie är den här nämnda Madame Sensible de Planches. Frese själv dog i Moskva 1809 och tre år senare lämnade änkan Frese med sina barn den av Napoleon hotade staden.

I Jonathan Mercours dagboksvärld blir Sophie Frese Blanche de Beauchant. Hans beundran för henne föds redan under hans första tid i Wiborg. Mercour konstaterar en kväll i dagboken att "...livet växlar men Amor är alltid regissör". Mc Ready suckar: "Ni väntar att ridån skall gå upp för er och mademoiselle de Beauchants kärlekslycka".

Några kvällar senare beskriver Mercour den första gången han såg henne, eller rättare sagt hörde henne. Det var en vardag på Cichoryhall. Han trodde att våren i det nordliga Finland inte kan utveckla hjärtats känslor. Men då jublade vårens lärka! "Horch die Lerch' im Ether Blau...". Men det var inte en fågel. Det var Blanche som sjöng vid pianofortet inne i salen. När hon slutade tog Klingender mod till sig och gick in. Hertiginnan spelade whist med två söner och en fjärde person. Hon tillsade Blanche att roa Klingender med ett parti écarté. Hur reagerade Blanche? Mercour berättar: "Förskräckt drog Blanche sina spåda skuldror under sjalen...grep med darande händer efter spelet och började ge korten".

Efter en kommentar av vännen Mc Ready fortsätter Mercour: "Mademoiselle de Beauchant är en skygg liten sängfågel, som skälver av fruktan när hon ser sitt öde nalkas. Hon har förblivit ogift emedan hon inte vågat lösgöra sig från sin kvist..."Aj, aj" ropar Mc Ready. "När skall det bli slut på era eviga kärlekshistorier". "Aldrig", svarar Mercour. "Aldrig så länge jag lever!"

"Kapriserna" fortsätter

När Klingender år 1835 lämnade Wiborg medförde han i fickan konceptet till ett brev som han på morgonen avsånt. "Mademoiselle... Ehuru jag är viss att Edra innersta känslor tillhör mig, tror jag mig följa Er vilja då jag nu lämnar Wiborg. Må himlen förlåta Er att ni motarbetat Er egen lycka,

såväl som min. Farväl". Brevet blev obesvarat.

Tre år senare återvände Klingender–Jonathan Mercour till Wiborg och samtalet om den stora kärleken fortsätter i dagboken. "Hur ivrig var jag inte att återse Blanche de Beauchant. Då jag vid min ankomst hörde att hon var på teatern gick jag dit och löste min biljett. Och där satt Blanche, d.v.s. hon kunde endast anas, så inhöjd var hon i huva, muff och päls. Ute var en köld av 20 Réamur och teatern kan inte eldas. Skådespelarna, tre till antalet, skakade och huttrade av köld medan de deklamerade glödande tirader...Mitt mod föll under noll och jag vågade inte hälsa på Blanche".

"Hur har det gått", frågar Mc Ready. Mercour svarar: "Hon fortsätter med sina kapriser. Och lika fullt...vilken sinnesrörelse när hon nalkas, vilket nöje när hon stannar, vilken sorg när hon går...Men varför upphör hon inte att tjusa mig med sina blickar? Mr Réservé de Planches och hans goda fru har sagt att min sak är hopplös. Liksom en känsloräk någon-sin kunde bli hopplös!...Hertiginnan är onådig. I söndags hade hon låtit ställa en stor blomsterupsats på middagsbordet just framför Blanche. Liksom blommorna kunnat skydda mig för de blå ögonens brännande blickar!...Men allt blir bra när Blanche är min! Jag litat på ödet, och jag vill motse det i Wiborg".

Klingender är 57 år och Sophie Blanche 34. Hon är alltså avvisande och realisten Mc Ready uppmanar honom att återvända till S:t Petersburg. I januari 1840 lyder Klingender–Mercour sin vän. Men även i den ryska huvudstaden upplever han både hjärtefröjd och sorg. Hertiginnan kommer på besök och hon åtföljs av Blanche de Beauchant. I änkefru Marie Hackmans följe ingår även en sekreterare, en kammarjungfru, två betjänter och en kusk.

Dock gör Klingender alltså korta besök och han skickar verser och brev till sina vänner i Wiborg. Efter sista besöket på Cichoryhall, sommaren 1845, anförtror han sin dagbok: Hans vackraste dröm har varit att få åldras och dö i Wiborg med en späd och skälvande hand i sin! Det finns ingen nedskrivna kommentar av Mc Ready. Klingenders sista brev till den av honom så starkt uppskattade Julie Hackman (Madame Sensible de Planches) är daterat 1.3.1848. Kort därefter dog han 66 år gammal. Sophie Frese – Blanche de Beauchant – flyttade flera år senare till anförvanterna Helene och Emil Conz i Cannstadt i Tyskland. Helene Conz var dotter till Marie och Carl Alexander Hackman. Sophie dog där 18.8.1878 i en ålder av 74 år.

Werthers lidanden i Wiborg

Goethes "Den unge Werthers lidanden" publicerades 1774. Den käns-

lige Werther är förläskad i Lotte, som emellertid är förlovad och gifter sig med en annan. Werther känner sig även avvisad i förnäma kretsar och han tar sitt liv.

Under rubriken "Werthers lidanden i Wiborg" publicerade Jully Ramsay i Finsk Tidskrift nr 11 av år 1915 en uppsats om sina tankar efter att ha läst Klingenders dagbok. Jully Ramsay var dotter till Aline Hackman och C.A. Ekström. Aline var barnbarn och Jully barnbarnsbarn till hertiginnan av Cichoryhall. Jully levde åren 1865–1919, gifte sig 1884 med verkliga statsrådet August Ramsay och utgav 1909–1916 det stora arbetet Frälselätker i Finland intill stora ofreden.

Hon skriver i uppsatsen att hon kan minnas Blanche de Beauchants vita hår. Men Jully hörde henne aldrig beskriva lågorna i Moskva när hon som barn flydde undan Napoleon. När hon reste från Wiborg till Tyskland lämnade hon efter sig buntar av brev och papper att brännas. När vi brände dem på midsommarelden, skriver Jully, framstod Sophie–Blanches sista minne, liksom hennes första, omvärt av lågor. "Men ack – hennes kalla hjärta! Det lyckades Jonathan Mercour aldrig sätta i brand." I likhet med Werther blev Klingender–Mercour avvisad av den han älskade. Men Klingender hade om han så önskade kunnat nå både rikedom och makt. Men sådant åträdde han inte.

Jully Ekström antyder klart att Klingender – i likhet med Werther – tog sitt eget liv. Men Örnulf Tigerstedt, som läste Klingenders dagbok i Wiborg under arbetet med Huset Hackman I (utgavs 1940), tycker att Jully gått en aning för långt i liknelsen mellan Werther och Mercour. Han anser att hennes antagande att "denne romantikens försenade drömmare" själv tog sitt liv förefaller att vara byggd på tämligen lösa grunder. Tigerstedt hänvisar till Klingenders sista brev till Julie Hackman. "Han var då redan en sjuklig, resignerad man som för alltid dragit slutstrecket under sitt livs balanskontor. Vid fyllda 66 år plåga romantiska självmord för länge sedan vara avförda från dagordningen."

Mercours och Mc Ready's ord här ovan är tagna från Jully Ekströms uppsats men återges i en modernare språkform.

Och slutligen: I förteckningen över de drygt 1 300 volymerna i det hackmanska arkivet, som förvaras i Åbo Akademis bibliotek, återfinns följande:

Remembrances of Ebenezer Mc Ready Esq. and Jonathan Mercour Esq. written by David Glöckner. Begun the 19th of November 1838.

Där står dagboken på en hylla. Visst är det romantisk lektyr men med sina många iakttagelser av historiens gång och det kommersiella livet samt de lidelsefulla uttrycken för Mercours obesvarade känslor, är den värd att inte glömmas. Den kan betraktas som en roman av sin tid – och om den.

Cossackrockhall

Den s.k. Kosackstenen har sin egen historia. När Peter den store med sina styrkor 1710 belägrade Wiborg steg han upp på stenen för att spana. En kanonjär på en av valarna vid Wiborgs slott såg detta och tog sikte på kejsaren med sin kanon. En kosack i närheten av kejsaren var vaksam och tvingade kejsaren ned från stenen och ställde sig själv på den. Samtidigt kom en kanonkula flygande och slet av kosackens huvud. Huvudet påträffades senare ca 2 kilometer från stenen. Platsen där huvudet låg har sedan

dess kallats Ykspää samt stenen Kosackstenen.

Så har det berättats och historien ingår i en av Suomen Kirjallisuuden Seuras folklorearkivs publikationer. Kosackstenen blev åter känd som överste Alpo Marttinens kommandoplats under JR 61: ans framgångsrika avvärjningsstrider 22–23.6.1944 då det ryska anfallet stoppades vid Kivisillansalmi. Stenen låg bredvid Hietalas järnvägshaltpunkt.

Våran prost, K.G.E. Mosander

Kyrkoherde, lärare, scoutchef och patriot

Per Erik Floman

Gustaf Frödings prost i "Våran prost var rund som en ost", var fryntlig och gemytlig. Våran, i Wiborg, Karl Gustaf Emmanuel Mosander, hade en mera urban, ettrig och stridbar framtoning. Jag ska försöka mig på att skissa ett porträtt av "Mosi", men jag gör det med ödmjuk reservation för att mitt perspektiv är snävt: skolpojken, scoutens och den evakuerade unga mannens. Mosi hade i dag varit 134 år gammal. Följaktligen är de fullvuxnare ögonvittnena utom räckhåll. Men böcker och arkiv samt ett par familjebekanta har bjudit på fakta. Särskilt tackar jag sonsonen Jan, stjärnreporter och radioredaktör i Stockholm, och Lars-Einar Floman, min släkts chefsgenealog, för stor hjälp.

Personen och familjen

Den frödingska prostens far var bonde, Mosis hattmakare. Han hette Karl (1846–1917). Modern hette Hilma Kristina, f. Backlund (1847–1923). De hade enligt osäker hörsågen fem barn. Karl Gustaf Emmanuel föddes den sista dagen år 1871 i Helsingfors. Han gick i skola i Åbo, blev student 1893, studerade teologi vid Helsingfors Universitet, prästvigdes i Borgå 17.6.1898, tog pastorexamen 1905 och fyllde på med pedagogikexamen 1912.

K.G.E. gifte sig i Helsingfors 5.8.1900 med Karin Sigrid Lydia Sandberg, som var född 28.12.1878. Prästparet fick sju barn, tre flickor och fyra pojkar, och av dem har jag träffat fem. Här följer en kort presentation av barnen, som alla är avlidna:

Eric (1901–1981) föddes i Helsingfors, gick i lärdomskola på Åland, blev sedermera farmaceut och förste vd för Astra-koncernens dotterbolag i Finland. Ovannämnde Jan är hans i Helsingfors uppvuxne son.

Karin, "Kaja", f. 1902 blev sjuksköterska och gifte sig med kommunalläkaren i Sjundeå Bror Gösta Svensson, död 1940. Med fyra barn fick hon lämna Porkkalaområdet när ryssarna kom.

Systemer Majlis, kallad Maja, föddes 1904, blev bankkassörska och gifte sig med Arnold Simons.

1907 anlände Sven-Olof till världen, han skulle kallas Ova. Han gick

Familjen Mosander till bords i Mariehamn 1910. Från vänster Kaja, Maja, Karl, Ova och Lydia. (av Gunilla Svensson)

till sjöss och upplevde under och efter kriget som styrman hisnande äventyr.

1910 föddes Nils Olof, som vi äldre wiborgare kände som Putte, sedermera sparbanksdirektör här i Munksnäs.

1912 föddes Hakon, Påka kallad, som vi småpojkar gillade för han var en tuff lyceist. Det var han också som tapper artilleriofficer under kriget. Han blev huvudkassör hos Kaukas.

Yngst bland barnen var Ann-Mari, Ami, f. 1915. Hon gifte sig med Brian Backmansson, inköpare hos Kaukas och mannen bakom ishockeylaget Sai Pas uppkomst. Henne träffade jag vid ett kafferep, efter 60 års paus, men hon dog för ett år sen.

Av utrymmesskäl har jag inte tagit upp följande generation i denna korta översikt.

Mor Lydia beskrivs som glad och

dominerande därhemma. Makarna Mosander hade ett stort lass att dra och det hette att det alltid saknades pengar trots att Mosipappa fick extraknäck med lärarjobb. År 1933 insjuknade Lydia och opererades, men avled och ligger begravd i Wiborg. Jag hoppas hennes grav fått vara i fred för vandalismen i Sorvali, där min far och 6 släktingar på modernet ligger under en busshållplats.

År 1936 väckte det en viss sensation när änkingen K.G.E. gifte om sig. Till detta återkommer jag i ett senare kapitel.

Den unge prästen Mosander kom att fram till år 1907 tjänstgöra i sammanlagt 11 församlingar, bland dem Strömfors, Birkala, Helsingfors, Etseri, Karis, Pusula, Lampis, Nastola och Hangö. Sen blev det Mariehamn, där

han började som t.f. kyrkoherde 15.8 och blev ordinarie den 10.10.1907. I stadshistoriken omnämnas han som en mycket energisk kyrkoherde med uppskattade insatser även i ungdomsarbete och som lärare såväl i religion som i finska. Han grundade Finlands första scoutbrigad och tycks ha varit samhällseligt engagerad, därom en parentes.

Patriotism och pardonsplakat

På bröllopsfotot ser man Mosi bära en medalj på den svarta prästrocken. Krigsarkivet visste berätta att det gäller Frihetskorset av tredje klass, utan svärd, vilket tilldelats honom 5.5.1919. Helt kort står det i arkivet "för förtjänstfull verksamhet".

I stadshistorikens II del nämns det att Mosander vid sekelskiftet av domkapitlet dömdes till förlust av 3 månaders lön "för sin vägran att kungöra den olagliga värnpliktslagen i sin kyrka, och att lämna avfordrad uppborrdslängd, en dom som likväl senare med stöd av ett kejsarligt pardonsplakat undanröjdes". Ytterligare omnämnas det att Mosi under sin senare Ålandstid mycket aktivt verkade för att Åland skulle tillhöra Finland, medan stadens, och förmodligen församlingens, elit deciderat kämpade för anslutning till Sverige.

För den höga valören på Mosipappas medalj, FK 3, räcker dock dessa meriter knappast till, vilket tyder på att han i självständighetens födelse-timme i Wiborg, rakryggad och måhända med Ordet som vapen gjort något speciellt. Detta finns naturligtvis dokumenterat men jag har inte haft tillfälle att förrätta behövlig djupdykning i denna detalj.

Kyrkoherde i Wiborgs svenska församling

År 1906 hade församlingarnas administration omorganiserats och den svenska blivit en egen församling. Den kom att leva i en viss symbios med den tyska, som hade anor från 1600-talet i det att man sedan 1799 delat på Petri Pauli kyrka och skötte vissa kansli- och rådsärenden gemensamt, t.ex. församlingshusprojektet. Den förste svenska kyrkoherden blev kontraktsprosten Sune Fredrik Gräsbeck, min morfar, efter vars död Mosander år 1917 fick tjänsten. Jan M. hade uppfattningen att flyttningen från Mariehamn delvis inspirerats av kollisionerna i Ålandsfrågan. Alltnog, Mosi flyttade till vår hemstad, adress Vaktornsgatan 10 och telefonnummer 279.

Nu förestod en historisk epok där Mosi ensam skötte sin församling, som räknade något under 3000 själar. Förutom dop, vigslar och begravningar hade man söndagsgudstjänsterna, som nog var tämligen glest besökta, samt advents- och julevenemangen, då kyrkan var synnerligen välfylld och det kändes som en varm manifestation av

Lydia och Karl, troligen förlovningsfoto. Fotot erhållet av dotterdottern Gunilla Svensson.

KITAMURA
Miyano
EUROMAC
Darley
FERRARI
TOSHIBA MACHINE
Okamoto
FINTEC
MC KECHNIE
TEOTEK

PORKALAGATAN 11, 00180 HELSINGFORS
TEL. 09-4150 430 FAX. 09-4150 4350
info@teotek.fi www.teotek.fi

samhörighet på köpet.

I Wiborgs stads finska historia sägs det att Mosander representerade en liberalteologisk syn, ”vilket inte alla församlingsmedlemmar accepterade”. Det sägs att han var en ivrig bibelforskare och att han hade personliga aspekter på det mesta. Han försökte göra undren och mysterierna begripliga för fårahjorden. Beträffande änglarna proklamerade han att ängel betyder sändebud och att vi alla är kallade att vara Guds sändebud på jorden, men att alla inte uppfattar detta anrop. Han var förtörnad över att ingen ny Luther trätt fram för att korrigera de värsta misstagen, särskilt ont öga tycks han ha haft till den katolska kyrkans framställning av de bibliska budskapen. Det berättas att man krävt visitation, vilket emellertid resulterade i frikännande.

Jag har mig inte bekant vilka som var kärnfigurerna i projektet att åstadkomma ett församlingshus. Men det torde vara klart att kyrkoherden Mosander, tillsammans med sin tyska kollega prosten Siegfried, måste ha varit starkt engagerad. Huset vid Hovrätts-gatan ritades av självaste Uno Ullberg, som skickligt anpassade dess arkitektur till grannen, UU:s fina konstmuseum på Pantsarlaks bastion.

Scoutpionjär och lärare

I den finländska scoutrörelsens historia intar KGE Mosander en hedersplats. Han grundade 1910, efter korrespondens med självaste Baden-Powell och rikssvenska kolleger, landets första scoutkår i Mariehamn. Regimen gillade inte rörelsen, som förbjöds redan följande år. Nu hör det till saken att lektor Max Alfthan borta i österled, i Wiborg, följt exemplet och grundat Wiborgs Scoutkår samma år. När denna återuppstod år 1917 överlämnade han chefskapet åt en sjundeklassist, men man ansåg att det behövdes en auktoritativare galjonsfigur så man vände sig till Mosi, som accepterade att bli kårchef 1919.

Jag såg honom aldrig i scoutuniform, han höll brandtal och tog emot parader och fanfarer, medan den praktiska verksamheten sköttes av vicekårscheferna och mastrarna, t.ex. Gunnar Floman, Nils Erik Perander, Bror W. Rothe och Christer Mielck. Mosi kvarstod till 1931. När scoutrörelsen 1960 firade sitt 50-årsjubel hedrades Mosi med uppvakning vid gravstenen i Mariehamn.

Som religionslärare var han sträng men hade god hand med pojkarna. Någon gång smällde pekstickan på akterpartiet men å andra sidan kunde man få spela fotboll på värlektionerna. Om han på kvarterna hörde någon svära tog han honom i nackskarven och röt ”spotta ut djävulen!”. Vid undervisningen kallade han de avvikande lärorna för ”hum-bum” och ett exempel på pragmatiken må nämnas: När han skulle förklara undret med Jesus promenerande på vattnet sade han att, pojkar, ni har ju sett stranden i Terijoki. Den fina sanden smyger sig mycket långsluttande ut i havet och när man kliver iväg på den ser det ut som om man o.s.v., påminner sig eleven Heinz Ramm-Schmidt.

Kalamiteter och ödesdramatik

Såsom ovan nämnts avled prostinnan Lydia Mosander år 1933. Något år därefter träffade änkeprosten vid en turistresa en glad 36-årig svenska med vallonskt blod i sina ådror. Hon hette Maria Wallonia (Wally) Quarforth. Tycke uppstod och så kom det sig att vår virile kyrkoherde (64) den 9 januari 1936 äktade skön Wally. Till bilden hör att hon till Wiborg medförde sin sockersjuka mor.

Denna privathändelse var såtillvida ödesdiger att den spräckte famil-

År 1942 besökte Mosandrarne herrskapet Sandholm på dessas sommarställe i Keihänsniemi vid Wiborgska viken. På bilden, uppradade på villaruinen, sitter Gunvor Sandholm, gift Biström, Wally M., hennes mor, fru Annie Sandholm och K.G.E. Fotot av Gunvor B.

jen Mosander och uppskakade en del församlingsmedlemmar. Tidens sippa konventioner tog ut sin rätt. Den unga prästfrun blev inte välkommen och jag har en episod att berätta: Wiborgsflickan Gunvor Sandholms föräldrar umgicks med Mosandrarne. Farbror Karl hade bett dem introducera Wally i syföreningen, ”inflytelseriikt” forum för wiborgsfruntimren. Barnet Gunvor minns ännu hur mötet misslyckades, man började tala om salig Lydia och de kommentarer Wally kom med väckte mothugg och hon vandrade ut för att inte komma tillbaka.

De mosanderska barnens förhållande till far och styvmor försämrades och motviljan mot den nya frun upphörde aldrig, tvärtom var man oense vid arvskiftet efter Mosi och efter Wallys egen död gick man i rättslig närmkamp med en uppdykande belgisk avlägsen släkting. Barnbarnen har den uppfattningen att dessa rättsåtgärder kostat mera än de smakat.

Låt mig ändå avsluta detta tragiska avsnitt med en sann solskenshistoria: år 1936, jag var då på sjuan, dagen efter det att Mosander anlänt till staden för att s.a.s. bära sin unga brud över tröskeln till det nya hemmet, skulle vi under den första morgontimmen ha religion i klassen. Redan vid morgonbönen saknades Mosi. När vi väntat en kvart kom rektor Lindberg och befallde mig att kila över gatan till Mosis hem och påminna honom om lektionen. Ett hembitråde öppnade och så kom husets herre, sömntrycken och generad, och kvad ”att det blev så sent i går för jag måste spika upp en mängd tavlor, och sånt där”. En kvart senare kom han till sin fnittrande klass, och jorden fortsatte att rotera.

Men på ett större plan väntade de verkligt ödesdiga händelserna. Kriget kom och Wiborg gick förlorat. Mosi hade tydligen fullt upp med att rädda fru, svärmor och hem och hann inte

med församlingens arkiv och kyrkoböcker. Han slog sig ned i Helsingfors, bodde i Kottby och fick ta itu med den oerhört bittra uppgiften att upplösa sin kära församling, börjande med jakten efter dess medlemmar i diasporan. Jag kom i detta skede att se hans raseri när de nya församlingar, som vi fick ansluta oss till, började beskatta oss tidigare än Mosi ansåg vara rättmätigt. När avvecklingsarbetet var gjort flyttade herrskapet Mosander till Mariehamn.

Ett par år innan Mosi avled besökte ovanciterade Gunvor, nu unga fru Biström, farbror Karl. Gamle prosten var alltjämt sysselsatt med bibelstudium och tolkningar. När han tillfrågades om vi kommer till himmelen svarade han att de gör vi säkert. Det är här på jorden som helvetet finns. Svaret kan väl ses mot bakgrunden av hans två tunga sista årtionden. Och så, den 12 januari 1953, kallade hans Gud honom hem, men på ett drastiskt sätt. Det var

en kulen dag och Mosipappa var på väg med koks till pannrummet i källaren. Men han snubblade i trappan och knäckte nacken. Så sorgligt ändades våran prosts skickelsediga liv.

Men jag lyfter nu ögat mot himmelen och tycker mig se Mosi på molnkanten, blinkande med ena ögat och smågrinande ta till sig min kria. Och han raljerar ”hör Du det där smakar nog lite hum-bum ...”

Brudparet Wally & Karl 1936. Fotot erhållet av Bror Hästö.

Karelenfrågan

Debatten går het om vad Finland och Ryssland borde göra med det Karelen som Sovjetryssland tog ifrån oss under senaste krig. Wiborgs Nyheter behandlade frågan i en artikel 1994 skriven av Per Erik Floman. Man kan konstatera att det inte är mycket som förändrats sedan dess, åtminstone inte till det bättre.

Tidningen Karjala är fortfarande forum för debatten. Åsikterna är de samma: Finland borde på högsta ort fordra Karelen tillbaka helst utan den befolkning som nu bott där i över 60 år, anser de radikalaste. Den andra ytterligheten säger att "behåll det ni tagit, vi vill inte ha något att göra med er och landet ni rövat från oss" eller "vi behöver inte er jord, vi har svårigheter att befolka den vi har".

Ryssarna på sin sida om gränsen är lika obestämda. Den politiska ledningen är förargad över att vi ens diskuterar saken. Många av dem som bor där skulle inte ha något emot att bli finska medborgare. De militantaste beskyller oss för att ruva på hämnd. De övriga är likgiltiga.

Wiborgs Nyheter redaktion följer med debatten men vill inte profilera sig politiskt. Vår sak är att bevara de

minnen som finns av det gamla Wiborg eller eventuellt grävs upp med arkeologins och arkivforskningens metoder. Vi skyr inte att besöka de gamla ställena för att uppleva dem på nytt eller för att överföra konkreta minnen till de unga. Vi önskar också bidra till att bygga upp kunskapen och respekten för det gamla Wiborg bland stadens nuvarande invånare.

På denna sida har vi några artiklar som belyser Karelenfrågan ur olika synpunkter. Chefredaktörens tal på Wiipuri-liittos 30-årsjubileumsmöte, hans insändare i tidningen Karjala, professor Kalle Michelsens kolumn i samma tidning med Markus Lehtipuus genmäle samt Anders Märds anmälan av en starkt finskientlig pamflett är nog för denna gång.

HA

Helena von Alifhan

Kolumn i Karjala

Återbördandet av Karelen

Kalle Michelsen

Helsingin Sanomat lät Suomen Gallup göra en enkät om återbördandet av Karelen. Resultatet var starkt negativt. Av dem som svarade på enkäten ställde sig över 60 % negativt till att få tillbaka Karelen.

Resultatet var väntat och riktigt. Finländarna har blivit främmande för Karelen. Karelen samlar på sig gamla land för största delen av finländarna antingen nostalgiska sagor eller blodig krigshistoria. Enligt enkäten önskar de som förlorade sitt hem och sin jord i kriget få Karelen tillbaka. Också denna grupp kommer att försvinna ur vår krets under de närmaste årtiondena.

Helsingin Sanomat frågade också ryssarna om återbördandet av Karelen. Den yngre generationen är färdig att byta överhet om de som gengäva kan få en högre levnadsstandard och ett drägligare liv. Den äldre befolkningen förhåller sig antingen likgiltigt eller negativt till frågan.

Är diskussionen om återbördandet av Karelen onödig? Om man ärligt tolkar resultaten av de olika galluparna är Karelen ett förlorat land som troligen aldrig kommer att återbördas. Också politisk realism stöder denna slutsats. Om inte Finlands regering ens förmår enas om det kommande årets satsning på vägar och järnvägar, hur skulle den då någonsin kunna besluta om att förnya Viborgs avloppsledning eller förbättra Näsets vägnät. Om Karelen skulle återlämnas till Finland skulle varje euro som investeras i Karelen måsta tas från medel som anslagits för att utveckla andra landsdelar.

Oberoende av detta kommer diskussionen om Karelen och dess återbördande att fortsätta. Orsaken är klar. Att Karelen förlorades var en stor

orättvisa som man önskar få upprättelse för. Människorna kommer väl ihåg oförrätter och till den mänskliga naturen hör viljan att hämnas. Ett gott exempel härpå är Bodommorden om vilka man söker rättvisa och sanning.

Karelen kan dock återbördas utan politiska beslut. Man kan redan nu köpa fastigheter i Ryssland och snart får man säkert också köpa mark. För tiotusen euro är det redan nu möjligt att i Viborg köpa en fin dublett med havsutsikt. Samma investering på landsorten resulterar i ett betydligt större hus, där amatörnickaren kan arbeta med reparationer under många år.

Om pengarna inte räcker till för att köpa en fastighet kan Karelen återbördas med andra medel. Sommaren och början av hösten är utmärkta tider att besöka det vackra Karelen. Ett ettårsvisum till Ryssland kostar bara ett par hundra euro och på gränsstationen får man köpa körtillstånd för mindre än trettio euro. Och sedan bär det iväg.

Karelen är fullt av under. I Viborg kan man beundra svensk, finsk, och sovjetisk byggnadskonst. I Terijoki kan man ännu uppleva 1920- och 30-talets semesterkänsla på sandstranden och dynerna. Ryssarna har bebyggt Näset med nya fritidshus vars arkitektur är både vacker och intressant. Man kan ännu finna gamla villor dolda i skogen, vilkas intensiva romantik får ögonen att tåras. På mitten av Näset finner man ängar och sumpmarker nästan i naturtillstånd, där man kan skåda sällsynta fåglar. Man kan friska upp sina reströtta fötter i Vuoksens sakta flytande vatten och på Ladogastranden kan man förundra sig över den ändlösa skönheten av Karelen hav.

När jag besökte Näset för ett par veckor sedan kunde jag inte undgå att tänka på de senaste 60 åren. Skulle allt detta ha gått förlorat om gränserna

hade förblivit orörda. Troligtvis skulle så ha skett. Varför skulle Näset ha varit i en annan ställning än det övriga Finland, vars traditionella landskap ödelades senast på 1960-talet.

Viborg skulle säkert vara en lika tråkig storstad som Tammerfors och Åbo. Slottet skulle kanske vara intakt men många andra kulturmonument skulle ha hamnat i fötterna på standardhus och supermarkets. Landsortens unika karelska byar skulle för länge sen ha fått ge vika för intensivjordbruk och i stället skulle Karelen landskap domineras av tröstlösa tegelhus med platt tak.

Varje resa till Karelen återbördar en liten del av det förlorade landet. För ett sådant återlämnande behövs inga statsfördrag eller långdragna diplomatiska överläggningar. Det räcker med att ha ett äkta intresse för Karelen och faktiskt ge sig av på besök dit.

Tarja Halonen träffade rätt när hon på sommarfesten i Lahtis sade att kriget nu är slutkrigade och följderna har utstått. I det nuvarande Karelen finns dock ett folk vars lidande har fortsatt ända till i dag. Detta faktum borde också beaktas när man diskuterar återbördandet av Karelen.

Många av tidningens läsare finner de tankar jag framfört som felaktiga. Min förra kolumn resulterade i en tjock bunt med ilska brev och hotelser. Den karelska frågan väcker känslor, men skulle det inte vara skäl att återgå till den äkta karelianismen. Till den hörde ett starkt drag av tolerans, mångkultur och glädje.

Karl Erik Michelsen är historiker, fil. dr, professor och chef för det Sydskarska institutet (Etelä-Karjala-instituutti)

Svar till Kalle Michelsen i Karjala

Markus Lehtipuu, som är känd för sina resehandböcker om Karelen, var inte sen att svara på Kalle Michelsens kolumn. Här följer hans genmäle.

Jag äger ett ettårsvisum till Ryssland och besöker det ofta. Trots detta har jag utvecklats till en allt principfastare diskussionspartner som stöder återbördandet av Karelen. Jag är inte nöjd med de långa köerna vid de nuvarande gränserna eller med tagträdsstängslet som hindrar mig att fara direkt från mitt sommarställe i Parikkala till Tyrjä by och därifrån vidare mot Sordavala. Jag vill att Karelen återbördas till Finland.

Jag vill inte betala den ryska tullen för ett dyrt "körtillstånd" utan jag vill resa lika fritt till Karelen som till det övriga Finland. Jag tror inte att jag är ensam om dessa funderingar.

Michelsen anser att det negativa gallupresultatet är "riktigt". Jag anser att galluparna om Karelen är onödiga så länge man inte ger grundlig information i alla medier och skolböcker. Att förtiga Karelen ger inte upphov till tillförlitliga gallupresultat.

Michelsen underblåsar avunden mellan landskapen genom att påstå att varje euro som investeras i Karelen tas från utvecklandet av andra landsdelar. Tanken är förnuftsvidrig. I verkligheten skulle varje euro som produceras i Karelen först hamna i Finlands statskassa innan den fördelas enligt statsbudgeten.

När Karelen återbördats kommer

de investeringar som gjorts där att först hamna i nuvarande Finlands kassar: varje byggnadsentreprenad, spik och fönster skulle anskaffas från företag i det nuvarande Finland, vilkas inkomster därigenom skulle öka, sysselsättningen förbättras och välförhållandet öka i Finland. Karelen skulle kanske få bättre vägar och nya byggnader men de som drar nytta av detta skulle åtminstone till att börja med finnas i den västra delen av Finland. Skatterna kommer till Helsingfors, varifrån de fördelas vidare.

Likaledes kommer de arbetare och företag som arbetar med det återbördade Karelen till att börja med slå sig ned i nuvarande Finlands östra delar i Villmanstrand, Imatra och Joensuu. De drar den första nyttan.

Michelsen visar avoghet mot Finland genom att diskriminera västfinländsk arkitektur och idealisera följderna av krig, sovjetdiktatur och vandalism i det av ryssarna ockuperade Karelen. Är måntro betongementhöghusen i Viborg så sköna att man borde gå och beundra dem? Eller ruinerna av gamla hus som nu förvitrar av underlåtenhet? Eller är äckelhusens arkitektur i Terijoki faktiskt "vacker och intressant"?

Enligt min mening är det skäl att återbörda Karelen under finskt styre och flytta gränsen till Systerbäck (Rajajoki) i söder och Rajakontu i norr. Detta skulle vara Finland och Ryssland och framför allt Karelen till nytta.

Brott mot mänskligheten (bl.a. den etniska rensningen av Finlands Karelen) får inte få försvarare, varken från ledningen för Institutet för Södra Karelen eller från annat håll. Brottet bör omtintgöras, inte glorifieras.

Den karelska frågan i mänskligt perspektiv

Människolivet består av en samling motsatser: förluster och vinster, glädje och sorg, hat och kärlek, rättvisor och orättvisor. Vi kallar detta för ödet. Jag tror inte att dessa saker har en högre mening eller att de styrs av en för oss okänd hand. Det är rätt och slätt fråga om en statistisk process. För några av oss blir livssaldot på plus, för andra slutar det på minus. Vi kan själva påverka sakernas gång bara i någon mån.

Den karelska frågan är just sådan. Vi förlorade våra hem, vår egendom, ibland också våra anhöriga. Detta var orättvist, fel och grymt. Det är naturligt att förlusten följdes av hat och revanschskänslor. Med tiden har hos de flesta av oss dessa känslor ersatts av andra känslor såsom önskan att återse våra hemtrakter åter och åter igen, lusten att höra och läsa om de förlorade tiderna, glädjen att leka med tanken

"om Karelen skulle återfås". Lika naturligt är att en del av oss vill stiga upp på barriaderna och fordra tillbaka det som togs ifrån oss eller svära att aldrig mera återse det förlorade. Jag själv hör nog inte till dessa.

När vi förlorat någonting nära och kärt ersätts efter hand ofta hatet och bitterheten av känslan att erövra inte förmår eller vill ta hand om sitt byte. Vi är oroliga över att Viborg för-

faller, att Näset avfolkas, och att fattigdom och elände breder ut sig. En önskan att hjälpa väcks inom oss. Också detta är en helt naturlig känsla som man inte behöver skämmas för om än några av oss säger "aldrig" eller "inte en penni över gränsen". Jag tycker att vi karelare kunde göra mycket till förmån för den trakt vi förlorade. Överst på min egen lista finns frågan om hur man kunde göra resande och gräns-

överskridning lättare, t.ex. genom att införa någonting som motsvarar det gamla Viborgskortet. En annan sak är att man borde väcka ryssarna till insikt om den klenod de har i sin hand, en klenod som bör vårdas, repareras, restaureras, underhållas för att bli ett objekt för internationell turism.

HA i tidningen Karjala

Hans Andersins festtal vid Wiipuri-liittos 30-årsjubileumsmöte 19.3.2005

Det fanns ingen stad lik Wiborg – hur är det nu och i framtiden?

”Det fanns ingen stad lik Wiborg”. Så yttrade sig Wiborgs store arkitekt Uno Ullberg i ett föredrag strax efter vinterkriget. Så säger också alla som bott i Wiborg före kriget. Vad kan ha gjort Wiborg så unikt i invånarnas ögon? Och hur är det i dag och hur kunde det vara i framtiden?

Till att börja med gömmer sig en del av Wiborgs ”Einmaligkeit” i vars och ens hjärta och synvinkel. Hemstad är alltid hemstad, ju längre bakåt i tiden desto bättre ser den ut. Men det finns givetvis också andra än psykologiska orsaker. Wiborgs unika historia trollbinder oss än i dag. Vi följer med spänning hur arkeologerna gräver sig ned till medeltida skikt, på tre till fyra meters djup.

Männe man under staden av sten finner en stad av trä, som härstammar från tiden före 1293 då svenskarna grundade Wiborg? Varifrån kommer namnet Wiborg? Hur tidigt tog de tyska köpmännen och det tyska språket makten i Wiborg och höll sin position ända till början av 1800-talet? Vad var det ”Gamla Wiborg” som fanns på Linnasaari? Var den wiborgska smällen en verklig smäll eller var den bara en efterkonstruktion? Det finns många fler sådana frågor som kanske aldrig kommer att besvaras.

Wiborgs historia intresserar

De nuvarande wiborgarna är intresserade av sin stads historia. I staden har under de senaste åren åtminstone tre historiker utgivits på ryska och en fjärde är på kommande. De ryska historieböckerna beskriver stadens förflutna ungefär som vi är vana vid. Utgångspunkten är av förstäligen skäl Novgorod och inte som hos oss Sverige. Man talar inte mera om en gammal rysk stad som befriades ur fascisternas grepp. Varje år arrangeras historiska seminarier, mestadels på slottet. Wiborgscentret, som grundats av Karelska förbundet och andra wiborgsföreningar, bl.a. Handelsgillet i Wiborg, arrangerade för ett år sedan ett sådant seminarium med deltagare såväl från Ryssland som från Finland. Stämningen vid seminariet var god som den är när man behandlar en sak av gemensamt intresse.

Staden Wiborg var unik genom att den ännu före kriget kunde uppvisa en levande flerspråkighet: finska, svenska, tyska, franska, jiddisch, italienska och ryska. Det talades visserligen flera språk också i andra städer men i Wiborg levde flerspråkigheten längre och synligare. Ibland var det svenskan som dominerade, emellanåt tyskan, någon

gång franskan och ryskan. På 1900-talet fick finskan ett massivt övertag tills katastrofen kom i och med erövringen. Då försvann språken liksom även all annan glans och prakt.

Wiborg omnämns ofta som en medeltida stad men jämfört med exempelvis Reval kan man i Wiborg skönja medeltida drag nästan bara i arkeologiska utgrävningar. Slottet är naturligtvis ett undantag. En sådan klenod finner man inte annorstädes. Slottet har under de senaste årtiondena blivit ett veritabelt kulturcentrum tack vare slottsfrun Abdullinas raska tag. Operaföreställningar, konstutställningar, riddarspel, jazzkonserter och filmfestivaler ger färg åt hela staden.

Byggnationen

Trots att man inte ser det medeltida på mer än några få ställen är staden helt unik beträffande byggnationen. Utom det medeltida finns där 1700-talets stilrena hus med gjutjärnsbalkonger, tidig 1800-tals klassicism, sekelskiftets stilblandningar, jugend, modernism och funkis. Det finns också några gamla trähus i dåligt skick och höghus från sovjettiden i ännu sämre skick och järnvägsstationen i hemskaste stilstil. Alla förfallna byggnader kommer man inte att kunna renovera emedan stadens museiverk fordrar att de skall återställas i precis samma skick de en gång var.

Weckroths hus vid Tyrgils Knutsens torg är ett exempel. Ruinerna köptes för några år sedan av ett wiborgskt byggnadsbolag för 100 000 euro. Wiborgs museiverk fordrar att huset skall återställas i ursprungligt skick före år 2008. Arbetena har kommit igång, man får se hur det går. Ett annat undantag är det gamla bibliotekshuset vid Rödabrunnstorget som renoverats till det inre och det yttre och nu innehåvs av en bank. Denna ruin erbjöds åt Wiborgscentret för några år sedan för en dollar men banken köpte den och renoverade den för eget bruk. Det finns också exempel på riktigt lyckade nybyggen, t.ex. Mormonkyrkan och en bankbyggnad på Slottsgatan.

Mången har sagt att Wiborg är som ett friluftsmuseum för byggnadskonst. Mina favoriter är Uno Ullbergs Konstmuseum på Pantsarlarx bastio-

nen, vacker och stolt som ett grekiskt tempel, och hans monumentala landsarkivbyggnad på krönet av Tervaniemi. Landsarkivet hyser över 2000 hyllmeter finskt material, en fyndgruva för historieforskare. Byggnadens inredning är den ursprungliga med Ullbergs arkivhyllor och -skåp, t.o.m. lamporna är de ursprungliga. Detta är ett av exemplen på lyckliga följder av ryssarnas passivitet i dagens Wiborg: Under efterkrigstiden har man rivit få historiska byggnader och byggt fula kolosser i stället som man tyvärr ofta gjort här i Finland. Till exempel är många av banksalarna i samma skick som de var före kriget med samma pelare, väggmålningar, pulpeter och skåp.

Detta är nästan det enda goda man kan säga om byggnaderna i det ryska Wiborg. Många byggnader är ännu tomma ruiner, de bebodda husen är mestadels i dåligt skick. Man har målat en del fasader, men speciellt trappuppgångarna och gårdsplanerna är som svinstior. Avträdena skall man inte alls tala om! Allt är smutsigt, skräphögarna ligger kvar på gatorna i veckor och så vidare!

Det finns positiva sidor

Det dåliga skick som hus och gator befinner sig i och den allestädes närvarande smutsen är den del av Wiborg som kortvariga utländska och finska besökare lägger märke till. De som besöker Wiborg oftare, såsom undertecknad gör, finner också positiva sidor. Jag nämnde redan slottet och dess chef Abdullina som ljuspunkter och det allt allmännare intresset för stadens historia. I Wiborg finns en femtio- till hundrahövdad intelligentsia som kommer till föredragen och deltar i olika medborgar- och kulturevenemang.

Positiva exempel är Vladimir Timirov som lär målningskonst i skolor och på olika kurser i Wiborg och i Finland. I Wiborg finns en konstskola som numera är inhyst i Uno Ullbergs konstmuseums hus, som också före kriget hyste en målarskola. I Wiborg finns en akademisk kör, en kammarorkester Kantika för gammal musik med gamla instrument samt flera sjungande och spelande artister som man kan beställa till specialevenemang genom Wiborgscentret. Professor Shabez är rektor för lärarhögskolans filial i Wiborg och har elever som läser engelska, finska och t.o.m. svenska.

Helga Abakshina, som talar svenska, känner Wiborg och dess historia på sina fem fingrar. Hon vet var de gamla wiborgska kulturpersonligheterna

bott och skriver sammandrag i ryska tidningar av artiklar och böcker som publicerats i Finland på svenska. Arkeologen Alexander Saksa, som disputerat i Finland och talar finska, gräver varje sommar i Wiborg. Vem som helst kan följa med hans och hans unga medhjälparens arbete från gropens kant så att säga. Viktor Dimov, vars förtjänst det är att Tyrgils Knutssonstatyn renoverats och ställts upp på sin forna plats visar gärna sin ateljé och säljer sina skulpturer. Larissa Soloviova, som talar engelska är chef för Rädda Barnen-organisationen i Wiborg. Hon hjälper mig med att hjälpa wiborgska föräldralösa, gatubarn och fattiga familjer samt barnsjukhuset. Pengarna kommer från Olga Richardts stiftelse via Helsingfors Rotaryklubb.

Wiborgscentret

Wiborgscentret grundades för fem år sedan för kulturutbyte och information. Centret fick under några års tid ekonomiskt stöd av EU för att assistera besökare från EU i Wiborg. Information till den ryska befolkningen har ändå hela tiden varit en viktig del av Centrets verksamhet. Centrets lokal på Svartmunkegatan besöks dagligen av såväl finländska som ryska besökare. Centret ordnar kurser för traditionell karelsk och rysk matlagning, målar- kurser, guidade gatuvandringar, skärgårdskryssningar och herrgårdsbesök, historiska föredrag och seminarier, släktforskarbesök i landsarkivet och mycket annat av allmänt intresse.

Dessutom har vi hjälpt både finländare och ryssar att få kontakter med företaget och medborgarorganisationer i respektive land. Som är Centret sysselsatt med att arrangera en utställning rörande Wiborg under självständighetstiden. Utställningen ställs upp på slottet vid sidan av utställningar som berör den svenska och den ryska tiden. Centret har också hjälpt finländare som förlorat sitt pass, visum och sina pengar. I Centret finns alltid någon som talar finska. Vi hade tidigare en finländare som lokal chef för Centret men har inte mera ekonomiska möjligheter därför, trots att behov därtill föreligger. Vi skulle gärna vilja utvidga Centrets verksamhetsområde till att omfatta också företag som har eller önskar verksamhet i Wiborg men har inte ännu funnit möjligheter för detta.

Wiborg i framtiden?

Jag tror inte att Ryssland kommer att återböda Karelen eller ens Wiborg ge-

nom att frivilligt flytta gränsen närmare S:t Petersburg. Jag är nog av samma åsikt som de som anser att ryssarnas erövring av Karelen var helt orättvist och ett brott mot mänskligheten. Jag vet också att det ur stadens och dess nuvarande invånarens synpunkt vore det bästa om staden skulle ges tillbaka åt Finland.

Oberoende av till vilken stat Wiborg hör i framtiden borde där ske följande förändringar:

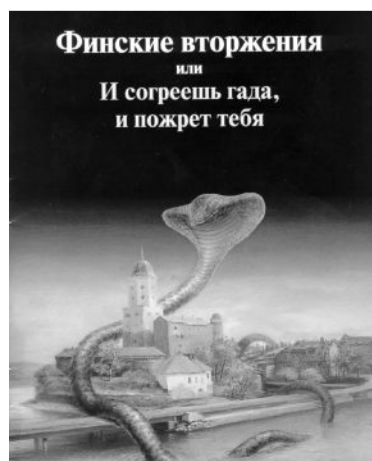
1. Staden bör få en aktiv och positivt tänkande ledning som önskar göra Wiborg till en mångkulturell, öppen stad i vilken också utlänningar trivs och kan bo och vars invånare och företaget betalar skatt för att få stadens tjänster att fungera.
2. För att detta skall lyckas borde levnadsstandarden fås att stiga till det tiofaldiga.
3. Detta är möjligt bara om man från väst får nya företag och invånare, skolor och turister till staden.
4. För dem som flyttar från väst till Wiborg eller som besöker staden som turister och affärsmän behövs bostäder och hotell av kvalitet. Man hoppas att det kongresshotell som håller på att byggas i hörnet av torget och Salakkalahtigatan skall svara mot förväntningarna.
5. Wiborgs restauranger är redan nu av rätt hög kvalitet. Lite mera prakt och glans kunde önskas.
6. Wiborgs vackra, tills vidare nästan folktomma omgivning bjuder på ypperliga möjligheter till fritidsplatser och sommarbostadstomter vid stränder och holmar.
7. Gränsen måste fås så transparent och lättforcerad som möjligt för såväl ryssar som finländare och utlänningar.
8. Till slut behövs också lagstiftning för att stärka privat äganderätt till jord och fastigheter.

Och mycket mera till! Wiborg är pad-dan som väntar på en prins som genom sin kyss skulle förvandla den till en underskön prinsessa. Sådana prins-sar kunde komma från väst eller varför inte från de ryssar som blivit rika på grund av oljemiljarderna. Att finna en sådan prins kräver en stor marknads-föringsinsats.

Utopistiskt?

För skeptikerna kan man framhålla att Wiborg under sin historiska tid många gånger varit i samma situation som i dag men att staden alltid lyckats resa sig ur sitt förnedringstillstånd. Vi får hoppas att någon av oss lever så länge att han eller hon med stolthet åter kan utropa: **Det finns ingen stad lik Wiborg!**

Anti-finsk pamflett i Ryssland

Anders Mård

Ordkriget mellan ryska och finländska extremister om Karelenfrågan trappas upp.

Den ultra-nationalistiske konstnären Anatolij Nabatov gav i dagarna ut en nidskrift som gör sitt bästa för att försöka piska upp en anti-finsk propaganda i Ryssland. Skriften som heter ”Finska invasioner – värmer du ormen, slukar den dig” är 50 sidor lång och har en upplaga på 1 000 ex.

Boken som är tryckt i S:t Peters-

burg av ett anonymt förlag gränsar till hets mot folkgrupp. Den är ett indirekt svar på ProKarelias ansträngningar att skapa debatt om ett återlämnande av de områden Finland förlorade i kriget. Att boken ges ut nu är ingen slump. Förra veckan demonstrerade Zjirinovskijs nationalistiska parti utanför Finlands ambassad i Moskva.

Anatolij Nabatov, född i Wiborg år 1962, har gjort sig känd för sina chauvinistiska motiv och nära relationer till olika nationalistiska organisationer, inklusive Zjirinovskijs parti. Han är ingen underground-artist utan har länge gjort karriär i Moskva där han också har ställt ut sina verk i Kreml.

Nabatovs historieskrivning baserar

sig på egna, minst sagt originella tolkningar. Han gör gällande att Karelska näset har tillhört det slaviska riket sedan 800-talet. Karelarna beskriver han som ett separat folk som levde i harmoni med slaverna och i fejd med finnarna.

Finska folkstammar beskrivs som ett erövringslystet folk som gjorde upprepade försök att invadera Karelska näset. Detta lyckades först när Sverige ockuperade området år 1293 och grundade Wiborg. Samtidigt fördrevs alla karelare och ryssar.

Nabatov hävdar också att Finland verkställde ett program att utrota den ryska kulturen efter självständigheten 1917. Han skriver: ”Diskrimineringen

av ryssar övergick i folkmord. Finska tidningar publicerade upprop att döda ryssar.”

Vinterkriget kommenteras med två meningar: ”1939 flammade det sovjetisk-finska kriget upp. Det var tungt för det ryska folket.”

Nabatov förklarar sitt förvirrade verk med att han ansåg sig vara tvungen att försvara Rysslands rikedomar, inklusive Karelska näset, i dessa oredans tider när landet försvagas och Finland åter igen talar om revansch. Han skriver:

”Finland rustar upp igen, man köper tanks och flygplan. Mot vem planerar man krig? Den ryska försvarsmakten försvagas ju för vart år.”

510 år sedan Smällen!

Per Erik Floman

När korrekturläsarna kämpar med denna text har jämnt 510 år förflutit sedan den store krigsherrn Knut Posse ställde till med den Wiborgska Smällen.

Den 30 november 1995 uppmärksammades femhundraårsminnet både i Sverige och i Finland. Av mediernas coverage stod vår tidning nog för merparten. WN:s scoop omfattade ett helt uppslag om Smällen, verkligheten och myterna, ett annat om den Posseska ätten samt en ledare om Possevisan med dess grandiosa fältrop "åt Posse ära för bedriften!" Det må medges att krutröken lagt sig ute i den profana världen, men här på redaktionen kyttrar den ännu i Knutarna.

Redaktionen lät genomföra en snabbgallup per telefon, varvid det visade sig att 97 % av WN:s läsare hade tagit till sig både fakta och myter om Smällen. Men motsvarande undersökning inom den beklagansvärda del av befolkningen, som inte läser WN, gav en bild av historielöshet och tankelettja: 38 % hade ingen aning om hela Smällen, 7 % trodde att Tyrgils Knutsson var den som tuttade på, 21 % ansåg att det var Runda Tornet, byggt i medlet av 1500-talet, som flugit i luften medan 10 % antog att Peter den Store sprängt Wiborgs slott i luften. 11 % associerade till en årlig festtradition, som de kallade sjundejanuaribalen. Sistnämnda misstag är hedersamt, ty våra finska vänner firar faktiskt årligen en Pamausfest. Slutligen må det tillstås att 13 % kände väl till fenomenet.

Dessa siffror inspirerar redaktionen att rapportera vidare och mera om Smällen, för att öka försprånget som våra ärade läsare redan tillkämpat sig.

Posses utseende och Tornets läge

Den som undrar hur hr riksrådet Knut Posse egentligen tedde sig i sinnevärlden har inte många källor att tillgå. WN publicerar nu tvenne porträtt. Det ena har skrivaren plockat ur boken *Åtten Posse*, som han erhöll 1995 av Knut Posses efterkommande. I kommentaren till bilden säger författaren Paul Sjögren att "porträttet antagits föreställa hövitsmannen på Viborgs slott Knut Posse", samt att originalet finns på Karlbergs slott. I sin bok om Smällen – Pamaus säger professor Teperi att likheten bör bedömas mot bakgrunden att målari av porträttlika gestalter var mycket ovanligt under medeltiden på dessa breddgrader.

Om det andra porträttet sågs det att det är ett svartvitt foto av en oljemålning från det historieromantiska 1800-talet samt att det är fråga om ett fantasiporträtt av Knut Posse. Tavlans hänger på den posseska Bergqvara gård.

Uppfattningarna om var Andreastornet, invid vars murverk Smällen ägde rum, egentligen legat har varit divergerande och diffusa. För den klassiska tolkningen stod bl.a. historikern Gabriel Lagus. Vår bild, tagen ur en liten bok på min wiborgshylla (Skisser från det gamla Wiborg av K.A. Wrede med historiska texter av Lagus), har en handskriven text "gård vid Teatergatan i Wiborg. Möjligen det gamla Andreastornet".

När författaren var förstaklasscut i tiden fick han lära sig att detta röse fanns inne på bageri Rönnbloms

Porträtt från Karlsbergs slott

gård, nära dåvarande Possegatan. Vid ett besök med Rundradions reportrar i början av nittioalet visade statsarkeologen C.J. Gardberg på en punkt något närmare förra stadsteatern. Det var omöjligt att hitta det klassiska röset, ty ryssarna har byggt ett nytt hus invid Rönnbloms, där Lagerspetska bokhandeln i tiden låg, och det inhyser i dag det finsk-ryska barnhem som Lahtis Diakonissanstalt är med om att driva.

Jag tror att lösningen på gåtan är nära, ty ryska arkeologer gräver som bäst alldeles i faggorna vid Vaktornsgatan. Man får hoppas att de inte är alltför förtegn m.h.t. till det genanta bakslaget 1495. Vi följer upp ärendet.

Läsövning: urgammal text om Posse och Smällen

Tack vare min vän, pol.mag. Niklas Procopé har jag kommit över en text om Posse och Smällen, som jag inte vill undanhålla WN:s upplysta läsare. Där berättas om den store krigsherrn och om den ryktbara striden, det mesta sådant som även omtalats i våra tidigare artiklar, men på ett språk med vars sirlighet resp. svulstighet vår tids journalism med sin slarviga modernitet inte kan mäta sig.

Den lustiga skrift jag åsyftar bär titeln

Sveriges Store Män

Snillen, Statsmän, Hjeltar, Fosterlandsvänner

Samt Märkvärdigaste Fruntimmer

Framställda i Tvåhundrafyrtio bilder

Jemte Levnadsteckningar

Detta gulnade verk är utgivet i Stockholm år 1849 på K.A. Looströms förlag med hr G.H. Mellin som redaktör och teckningarna är gjorda av A.C. Wetterling, O. Wallgren m.fl. För litografin har svarat hr J. Cardon.

Kapitlet är rubricerat "Knut Posse, härhöfvidsman" och innan texten börjar finns där en liten vers, ett gammalt folkskvåde:

*När Posse och Smälle de talades vid,
Då mände Ryssarne säga sina hästar till:
"J löper nu, som vi tro eder bäst,
Eljest så få vi de svenska till gäst."*

Posses tidigare bedrifter

Tvenne af Sveriges mest lysande krigsminnen hafva gjort Knut Posses namn ryktbarast; men det utomordentliga af hans bedrifter har omkring hans person samlat sagor, hvilka till slut blifvit till och med afskyvärda. Det är likväl endast de yngre berättelserna, som i våra häfder, vid detta tillfälle, som vid många andra, innehålla förvillande dikter. De äldre krönikorna omtala Knut Posses tapperhet utan att tillskrifva den någon onaturlig orsak eller några öfvernaturliga medel.

Den stora rimkrönikan kallar honom: "Then ärlig Man Knut Posse sva boll". Vid den märkvärdiga seger, som Sten Sture d.ä. vann öfver konung Christiern den förste på Brunkeberg, förekommer Knut Posse först i historien. Han är då banärmästare och deltagar i striden i spetsen för de 1300 ryttare, "alle blanke som en iis", hvilka staden Stockholm sände till Stures understöd. "Knut Posse trängde så hårdt till, att han kom in till konung Christiern så när, att konungen själf med sina egen hand gjorde honom illa sårn", berättar Olaus Petri. Äfven uppgifves det att Knut Posse låtit afsåga stolparna under den bro till Blasieholmen, dit konungen, sedan han förlorat slaget ville draga sig undan; och förlorade danskarne, då bron störtade, en myckenhet folk.

Till Wiborg!

Efter segern blef Knut Posse höfvidsman på åtskilliga slott i Finland och slutligen 1495 höfvidsman på Wiborg. Han stridde om samma

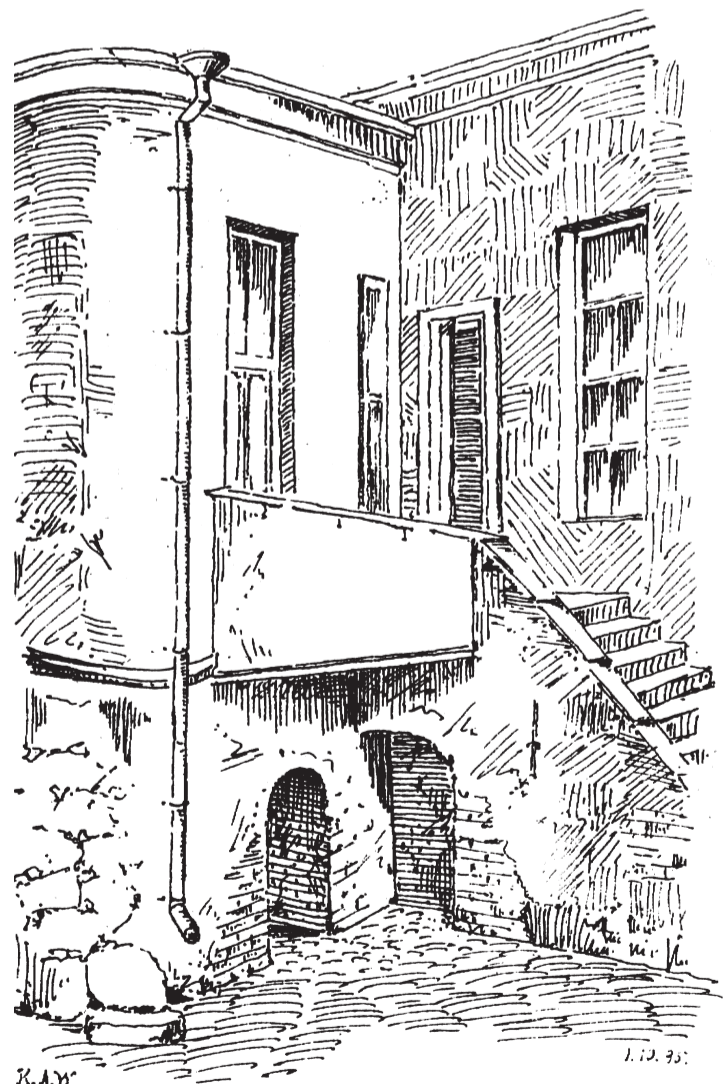

Porträtt från Bergqvara gård

ren på flera ställen mot Ryssarna och hade alltid god framgång; men omsider, då en svensk befälhafvare, Knut Carlsson, blifvit slagen begynte svenska hären att allt mera smälta tillsammans. Sten Sture beslöt att taga de sina till hjälp. Med en anseelig här afseglade han, men blef

af motvind länge uppehållen, så att Knut Posse, med endast 200 man, nödgades innesluta sig i Wiborg.

Der gjorde han dock ett desto tappare motstånd. Ryska hären beskrifves såsom ofantligt manstark, men uppgifterna om antalet äro icke bestämda. Ryssarne medförde artill-

K.A.W.

1. 12. 95.

*Gård vid Teaterg. i Wiborg.
Möjligen det gamla Andreastornet.*

Röse under trappan: Andreastornet?

Varje student och doktor
går i en hatt
från Wahlman

grundad i Wiborg 1901

Museoala Sofiagatan 5

Wiborgs tyska släkter – många och inflytelserika

Georgwilhelm Wallgren

Den i Wiborg 1890 födde med.lic. Georgwilhelm Wallgren skrev 2.1.1949 en artikel i en vänskrift "Något om Wiborgs tyska släkter" som tillställdes oss av sonen, medicinalrådet Georg Rabbe Wallgren. Georgwilhelms mor var Alice Agnes Helene Rothe av wiborgstysk släkt.

Redan från slutet av 1300 lockade Wiborg med sitt utmärkta läge tyska handelsmän att där bedriva köpskap. En del blev endast "gäster", "Viburgum visitantes", medan andra åter blev bofasta i staden som borgare, "Viburgi manentes".

Bland dessa första släkter kan uppräknas: v. Balwen, Styff, Lowe, Brunswick, von Vreden, Meckin m.fl. Endast namnen Vamme, Rode, Schröder, Styff har att uppvisa flere än en representant.

Ända till år 1471 var den medeltida stadsstyrelsens organisation så beskaffad, att den lagt makten helt i dessa tyskars händer. Under 1500-talet hade det tyska elementet, åtminstone i början av seklet, trätt betydligt tillbaka. De tyska borgarnas antal var vid denna tid överraskande litet i betraktande av den roll de redan under medeltiden spelat i den wiborgska handeln. Av namnen – Gentz, Detmer, Schimmelkorn, von Wern, Mecking – att döma fanns på 1540-talet högst 5 till 6 tyska borgare i staden.

I likhet med sina föregångare under medeltiden var 1500-talets tyska borgare mer eller mindre flyktiga gäster i Wiborg. Sedan de en tid bott på orten och där blivit rika, försvann de åter därifrån och kvarlämnade varken arvingar till sitt namn eller något varaktigt minne i stadens hävder.

Tyskarna blev bofasta

Man sökte avlägsna detta missförhållande genom vissa privilegier eller genom straffätgärder. Tullarna nedsattes för sådana utlänningar som blev varaktigt bosatta och ägde egna hus. Alla ogifta köpsvenner, såväl inhemska som utländska, måste däremot betala full tull. Konung Karl IX bestämde 1607 att var och en som ville bli borgare "synnerligen i vår stad Wiborg" skulle innan han därtill antogs utlova att vilja bli där boende till sin död. Om han ej gick in på denna fordran, så kunde han väl antagas till borgare, men vid sin flyttning från Wiborg måste han avstå från en tredjedel av allt sitt lösa bo, och hans hus och tomt skulle hembjudas till inlösen åt någon besutten borgare.

Måhända var det en följd av dessa bestämmelser som gjorde att namnen Saels, Bröijer, Schmidt, König, Cröell, Schmedeman, Lehusen i långa tider fortlevde på orten och släkterna Stråhlman, Boisman och Thesleff ända till våra dagar varit de mest kända därstädes. Stamfäderna för de sistnämnda var: Henrik Stråhlman, "gäst" redan 1579, senare borgare, Rötger Boisman (Bössman) bofast redan 1590, sedan rådmän och borgmästare, och Hans Thesleff, utländsk köpsven 1594, senare borgare och rådmän.

Även släkten Fatebur (Heinricius), vars stamfar var Mårten Henriksson, nämnd redan 1594 och borgmästare sedan 1955 hänfördes av Lagus till det tyska elementet.

Bland barberarna och bardskärarna påträffar vi även tyskar: Henrik Bardskärare 1540 och Herman Bardskärare omkring 1560, Henning Wegener 1580, Filip Bilang, död ca 1600, och Peter Tesche, död ca 1616. De två förstnämnda nationalitet är dock oviss, men vanligen var bardskärarna utländska män.

Oberäknat de så kallade vederlagsvennerna vilka ej hörde till borgerskapet i vanlig mening, så påträffas i Wiborg år 1617 23 tyska namn.

Freden i Stolbova – en vattendelare

Efter freden i Stolbova 1617 intog Wiborg en helt annan ställning än tidigare. Från ett gränsfäste utvecklades staden till en betydande handelsort. Därför är också 1600-talet en av den wiborgska handels storhetstider.

Redan före 1620 bosatte sig i Wiborg stamfäderna för släkterna Skarbou, Franck, Badhe, Hanne, Barckhusen, Frese och Mums. På 1620-talet tillkom släkterna von Broken, von Hollen, von Borgen, Priem, Feuerbom. Rent överväldigande blev den främmande immigrationen på 1630- och 1640-talen, en följd av det uppsvinget handeln nu nådde. Inom köpmannaskräet inregistrerades följande namn: Borchardt, Cass, Vogel, Schlegel, Hunnius, Gudrath, Nymann, Zitting, Willers, Babbe, Bruns, Ellers, Hertz, Timmerman, Winberg, Holst, Platzman, Sutthoff, Dannenberg m.fl. Även tyska hantverkare strömmade till Wiborg och bland dessa Holtgref, Danckwart, Teubel, Cleve, Rugeröd, Schultz, Groumelier. Under 1650-talet inflyttade handelsmännen Harrius, Dessau, Haveman, Sesemann och Wulffert.

Från 1660-talets ingång avstannade immigrationen och på 1680-talet låg handeln nere och de förmögare lämnade hus och hem öde för att flytta till andra orter. Efter Nyens förstöring i början av 1700-talet flyttade därifrån till Wiborg släkterna Lado, Naht, Pülse, Jaenisch o.a.

Stadens handelskår utgjordes nu nästan enbart av tyskar. De nyinflyttade tyskarna befryndade sig vanligen genom giftermål med de i staden förut befintliga släkterna av tyskt ursprung. Då dessa av gammalt intog en dominerande ställning, så öppnades för dessa nyinflyttade mycket snabbt vägen till stadens viktigaste poster. Rådet var bland annat nu helt i händerna på det tyska elementet.

Den ryska tiden – en tysk tid

Under den ryska tiden 1710–1812 vann det tyska elementet i Wiborg en avgörande seger över alla de andra nationaliteterna i staden. De ryska myndigheterna likställde i många avseenden Wiborg med de tyska städerna i Östersjöprovinserna, Riga, Reval och Narva. Bland annat blev magistratens officiella språk tyskan, vilket språk senare infördes även vid den offentliga skolan.

En del av de gamla svenska släkterna blev nu mer eller mindre förtyskade t.ex. Weckrooth, Dycander, Oudar m.fl. Det tyska elementet i staden erhöll på 1780-talet en synnerligen stark tillväxt genom inflyttningen av en massa tjänstemän från Östersjöprovinserna vilket ståtthållarskapstyrelsen medförde. Sådana tjänstemannasläkter var t.ex. Laube, Reitzenstein, Reichenberg, Morton, Stockse, Schultz, Philips, Molitor och Wachsmuth. Bland nya köpmannasläkter, som inskrev sig i gillena må nämnas Hackman 1780 från Bremen, Bützow och Glasemeyer 1788 från S:t Petersburg m.fl. Även några hantverkare inflyttade från Tyskland, Klein från Luxemburg, Krupke och Seibert från Preussen, Zellenkopf från Pommern, Metzner från Sachsen o.s.v. År 1780 inflyttade till Wiborg prosten

August Gottfried Wahl, bördig från Engstedt nära Erfurt. Från honom härleder sig den sedan så bemärkta släkten Wahl i Wiborg.

från Tambov i Ryssland; Toth 1869 från Ungern.

Sjunkande procenttal

I Wiborg fanns 1812 tyskar till ett antal av 362 och utgjorde denna nationalitet 12,51% av stadens dåvarande befolkning. Enligt 1870 års folkräkning var tyskarnas antal 593 men endast 4,8 % av stadsbefolkningen. Den hävdade fortfarande sitt anseende såsom Wiborgs mest bildade element: av hela denna tyska befolkning hörde icke mindre än 65 % till den bildade ståndspersonklassen.

Det tyska elementet, så mäktigt i staden under föregångna sekler har sedan 1870 alltmer nationaliserats och delvis uppgått i Finlands svenska folkstam med vilken den haft gemensamma intressen. Flera av de gamla tyska släkterna slocknade ut på den manliga sidan eller flyttade bort från Wiborg. Den tyska Behmska skolan upphörde 1881 och detta kan betraktas såsom ett tecken på den avtagande tyskheten på orten.

År 1880 utgjorde tyskarna 3,5 % av stadsbefolkningen och 1900 endast 1,7 %.

Ännu före vinterkriget 1939–40 kunde man på Wiborgs gator höra gamla förordnadsvärda damer samtala på tyska, men i allmänhet var hemspråket hos de tidigare tyska familjerna svenska. Den olyckliga utgången av vårt sista krig har mänskligt sett definitivt satt punkt för den tyska tiden i Wiborg.

Mera berättelser ...

Andra berättelser säga, att Posse inrättat en mina i tornet och sprängt det i luften, så att ryssarna, bedöfvade av knallen och den "stank", som utbredde sig omkring dem, hoptals blefvo liggande, då svenskarne endast behöfde döda dem. Deraf skall segren blifvit kallad Wiborgska smällen.

Men stora rimkrönikan, som beskriver striden utförligt, omtalar ingen knall, utan säger att borgarena lupu dristeliga till, ryckte omkull stegarna och nedstörtade ryssarna, "sva att the gafvos ther vider". Derjemte säges att ryssarna, som stod på muren, "sågo S. Anders kors öfver staden stånda". Förvirringen blef, efter den tillbakasagna stormen, obeskrifligt stor bland ryssarna, och till slut "the alla rympde om S. Barbara natt" (den 4. Dec.). Af svenska besättningen sägas endast tvenne hafva stupat.

Belöning och curriculum

Knut Posses bedrift erkändes af svenska rådet, som följande år förlånade honom med "Ångermanland och Åås härad i Westergötland, i sin lifstad, och hans nästa arfvingsom i trettio år efter hans död". Det synes således, som hans samtid icke ansett Wiborgska smällen anorlund, än som en tapper hjeltebedrift. Sedermera hafva tillkommit berättelserna om hans trollkittel, hvarmed han sprängde tornet, och hans förbund med djefvulen, som skall hafva hjälpt honom. Men hjeltens ära är ädlare och oförgängligare, än att den skulle fördunklas af traditionen och vidskepseln."

Artikeln, som jag försett med underrubriker och styckeindelning, slutar med en fotnot "Biografiska uppgifter":

Knut Posse var son af riddaren Jöns Lagesson Posse och Märta Knutsdotter (Tre Rosor). Han var 1466 höfvidsman på Castelholm på Åland. Deltog i slaget vid Brunkeberg d. 10. Okt. 1471. Höfvidsman på Tavastehus 1485-86. Åter på Åland 1494. Höfvidsman i Wiborg 1495. Han lefde ännu 1499. Födelse- och dödsår äro obekanta. Gift med Brita Gustafsdotter Sture.

Numera anser man sig veta att Knut Posse avled år 1500. Han är begravd i Åbo domkyrka och vid hans krypta har Pamausseura låtit uppsätta en minnestavla.

WN återkommer senast till 520-årsfestligheterna ...

ALFTA 1kv[A]

Åbovägen 167 C, 02170 Esbo
tfn 505 35 96, mobil 050-62 426
fax 505 3685
e-mail alfta@kolumbus.fi

Dra nytta av ditt boendekapital

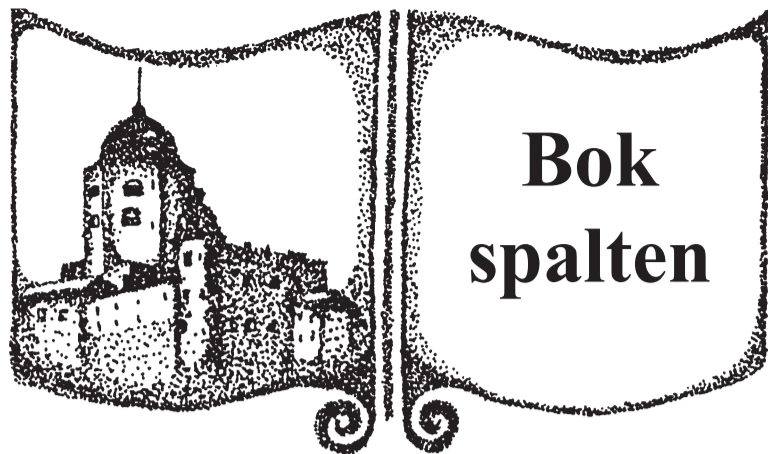
Du som har ägt ditt boende ett tag har säkert fått vara med om en rejäl värdeökning. Med vårt nya BoFlex kan du frigöra pengar från din bostad för valfritt ändamål. Det bästa av allt är att pengarna sätts in på ett separat konto med en lika hög ränta som låneräntan på lånet.

Hur ser din dröm ut? Ring vår Kundtjänst 0200 5000 (Ina/msa) mån-fre 8-20 och boka tid på vårt kontor eller läs mer på adressen www.nordea.fi.

Gör det möjligt

Helsinki Senaatintori
Aleksanterinkatu 30
nordea.fi

Nordea

Wiborg i konflikternas fält

Joonas Ahola m.fl. (red.): Östersjöregionen. Konflikter och samarbete. Vägen från det förflutna till framtiden. EuroUniversity, Tallinn 2004. 460 sidor.

Boken om Östersjöregionen är resultatet av ett unikt samarbete mellan sju länder och 109 författare. Nära hälften av författarna är från Finland. Projektet har genomförts med stöd från EU:s ramprogram Kultur 2000. I Finland har arbetet koordinerats av Arktiska centret vid Lapplands universitet, varifrån boken kan beställas. Boken utkommer på sju språk (estniska, lettiska, litauiska, svenska, finska, engelska och ryska). Boken består av 357 artiklar i alfabetisk följd. Längden på artiklarna är ungefär en sida. Några exempel på artikelrubriker:

Adeln, Auktoritativa regimer i de baltiska staterna, Baltisk bärsten, Baltiska båtflyktingar, Baltstaternas guld, Birgittinerorden, Bondeseglätion, Den nya Hansan, Den ryska björnen, Estniska minoriteter, Fazer,

Finland som del av det svenska riket, Finlandisering, Flygplanslandningen på Röda torget, Fria bönder, Gammaltroende, Gesällvandring, Hansan, Hedniskt härjningståg mot Sigtuna 1187, Hemryssar och hemafinnar, Isländsk sill, Judar i regionen, Kaliningradproblemet, Karelen, Koivisto-Björkö-Birka, Krimkriget, Kuhmo kammarmusikfestival, Kvenerna, Kvinnlig rösträtt, Livegenskap, Molotov-Ribbentroppakten, Nokia, Novgorod, Porkkala, Rysk diaspora, Sjöroveri på Östersjön, Svarta döden, Tjernobyli, Viborg, Vinterkriget, Östersjöstaternas råd.

Boken är främst att betrakta som en uppslagsbok men jag har själv märkt att man kan sysselsätta sig med att t.ex. under en längre tågrespa med ledning av innehållsförteckningen läsa de artiklar som verkar intressanta. Artiklarna ger nya och oväntade infallsvinklar på områdets utveckling under historisk och modern tid. Artiklarna är i allmänhet väl skrivna och åtminstone i den svenska versionen kan man konstatera att språket är gott.

HA

Tillis minnen från Monrepos

Kalevi Tilli: Muistojeni Monrepos, Karjalan Kirjapaino 2005. 133 sidor.

Igen en bok om Monrepos! utbrister någon. Man kan inte skriva för många böcker om det underbara Monrepos! svarar någon annan. Om Rainer Knappas bok (anmäld i WN 2005) representerar den vetenskapliga historikerns analytiska syn på fenomenet Monrepos kan man säga ett Kalevi Tilli låtit känslorna och barndomsminnena styra pennan, dock utan att ge avkall på historisk precision. Resultatet är en finstämd hyllning till det som Monrepos var ännu på 1930-talet. Det goda språket, de många illustrationerna och de personliga och spännande detaljerna gör att man kan rekommendera boken för såväl gammal som ung. En god idé för den moderne besökaren är att med boken i hand följa författaren på hans upptäcktsresor i parken.

Som skolpojke besökte Tilli Monrepos under ledning av en upplyst lärare som berättade om den unika floran, den engelska parken och byggnaderna. Om man går över Siikaniemi torg, genom Fredrikshamnssporten och Kronverk S:t Anne kommer man

snabbt in på Monrepos område och kan på vägen beundra en del av de viktigaste historiska monumenten.

I bokens första kapitel skildras Monrepos historia i stora drag. Det var prinsen av Württemberg, senare kung av Württemberg, som byggde karaktärshuset, planterade alléerna och kallade gården Monrepos. Det berättas att han var så överfett att man måste skära ut en urholkning i matbordet för att hans mage skulle få rum. Efter honom kom släkten von Nicolay under vilken gården utvecklades i hastig takt. Bl.a. kom det berömda biblioteket – som nu finns i Universitetsbiblioteket – till under denna tid. Ur besökarens synpunkt var dock vida viktigare den mångfald av lusthus, monument och gravplatser som kom till under den Nicolayska tiden. Allt detta skildras i boken och illustreras av talrika (gamla) fotografier.

Tillis observation är mycket intressant enligt vilken Ludwig Heinrich von Nicolay tog intryck av storfurstes Pauls fantastiska parkkonstruktion i Pavlovsky nära S:t Petersburg. Tilli skildrar parken i detalj och med djup inlevelse. Familjens tillbakadragna liv på sin herrgård, som en av Tillis

barndomsvänner en gång fick tillfälle att besöka, beskrivs liksom även hans eget besök i parken med sin scoutkår i början av 1930-talet.

Ett helt annat perspektiv på gården och parken med alla dess monument får man om man närmar sig den från sjösidan. Kalevi Tilli och hans bror företog en sådan resa i roddbåt med start vid Kivisilta. Här passar Tilli på att nämna hur finländska trupper (främst det finlandssvenska IR 61) räddade Finland från att invaderas av ryssarna som koncentrerat sina trupper bl.a. på Monreposområdet. Bröderna rodde längs Linnasaari strand, passerade Sammonsaaari (som Tilli kallar Sompassaari) och beundrade gravholmen med sitt Ludwigstein och alla de andra monumenten.

Hur det gick med familjen Nicolay får vi läsa om (jag tror att bildtexten på sidan 91 är fel: kyrkan ser ut att vara Petri-Pauli). Hur gick det med gården och parken under de senaste krigen? Tilli konstaterar att gården klarade sig ganska bra men att förfallet och förstörelsen blev värre under efterkrigstiden. Under de senaste åren har dock en hel del positivt skett främst på grund av finländska insatser.

HA

Släkten Tuderman

Henry Tuderman: Viipurin Tudermanit, Helsingfors 2004. 233 sidor

Boken om den wiborgska släkten Tuderman är ett slags kollage bestående av brev, släkttabeller, fastighetsbeskrivningar, reproduktioner i färg av olika dokument, särtryck och gamla minnesanteckningar och släktutredningar av vilka Emil Ferdinand Tudermans "60 åriga minnen och anteckningar eller från barnåar till

gråa hår" (1851–1919) och "Helena Tudermanin sukuhaara" är de längsta. Boken intresserar släktforskare bl.a. på grund av det stora antalet personer som med olika namn ingår i släkten. I personregistret observerar man namn såsom Ehnberg, Ehrnrooth, Favorin, Frey, Jung, Modeen, Ohls, Renström, Runeberg, Söderström, Winter, Zink.

Släktens anfader är wiborgaren Erik Tuderman (1736–1817). Namnet Tuderman förekommer visserligen redan under medeltiden och det finns svaga spår till det ingermanländska

Duderhof och till Baltikum. Eriks son Johan (1763–1836) har skrivit den första kronologiska förteckningen på släktens personer och händelser. Släkttabellerna omfattar bara namn och är sparsamma med andra data, varför ett intressant avsnitt ger mera detaljer om personerna i fråga. På grund av att Tudermännerna innehade flera fastigheter i Wiborg har ett kapitel ägnats dessa. Kapitlet om gravarna i Wiborg, Reval, S:t Petersburg och Helsingfors är också intressant.

HA

Översvämning på Karjalagatan (Postkort ur Henrik Lilius samling)

Viborg med nya ögon

en guidebok i reportageform utkommit på svenska

Anders Mård, Magnus Londen och Alexander Belenkij: Tillbaka till Viborg, Söderströms 2005. 287 sidor.

Boken är av behändigt handboksformat och innehåller bl.a. tips om ställen värda besök. Men den är mycket mer än en resehandbok. Den serverar lättläst viborgskunskap såväl för den som känner till staden sedan gammalt som för de nyfikna och unga som vill uppleva en ny stad. Med risk att förälska sig i den! Förstå mig inte fel: det är inte fråga om något skönmåleri, tvärtom är boken öppet kritisk, men utan att hänge sig åt de vanliga flosklerna när det gäller vår östra granne. Författaren, österbottningen, Anders Mård är sedan några år bosatt i Petersburg vilket ger tillgång till unik information och garanterar en ny synvinkel på fenomenet Viborg/Wiborg. Anders själv säger att han drabbats av Viborgssjukan: "något som drabbar alla tillfälliga besökare som blivit berörda av stadens skyddsande".

Innan vi börjar presentera innehållet i boken kan vi först konstatera att författaren åtagit sig att beskriva det historiska Wiborg som en åtminstone delvis svensk stad. Han använder de gamla svenska gatunamnen och har lyckats rätt väl därmed (utom att Torkelsplanaden nästan alltid kallas Torkelsparken i boken). De nuvarande ryska gatunamnen återges både i translittererad och i kyrillisk form så man inte tappar bort sig i dagens Viborg, som helt saknar finska och svenska gatuskyltar. Ett par smärre klagomål kan framföras: kartorna är på tok för små, läsbara endast för mycket unga ögon, och en del av bilderna är för mörka. Trots detta är boken värd en stor dos beröm.

Sovjetiska aboriginer

Dessa underliga varelser, alla födda i Viborg 1941, samlas tillsammans med likatänkande, bland dem tyvärr också stadens och länets ledning, varje år den 20 juni på Rödbrunnstorget för att fira "Viborgs befrielse". Det retar ju gallfeber på oss att höra om hur rysarna befriade staden 20.6.1944 från den "tysk-fascistiska occupationen". Mård försöker analysera det ärkeryska tänkesättet enligt vilket viborgsområdet hörde före stadens grundande till Novgorods intressesfär, sedan kom det under svenskt förtryck som det befriades från av Peter den store, gavs av Lenin 1917 till Finland, kom under fascistiskt valde och befriades 1944. Till all lycka är det bara ett fåtal nuvarande viborgare, som uttrycker sig på detta sätt. En grotesk observation: på befrielsedagen deklamerades från scenen en översättning av Eino Leinos "Viborgs vakt" från 1912: "... Viipuri! Et sinä sortua saa. Jos sinä seisot, seisovi maa." (Wiborg, du får inte falla. Om du står, står hela landet).

Slaget om Wiborg

Vad som hände i Wiborg den 20 juni 1944 skrivs det årligen nya böcker om. Mårds beskrivning av händelseförloppet, som Mannerheim betecknade som en krigshistorisk skandal, är intressant läsning för en som inte var med i kriget.

En resa till Viborg

Magnus Londen har skrivit det medryckande och välformulerade kapitlet om hur sex trettiofemåringar skulle "återerövra" staden, som de inte sett tidigare. Det är alltid fräsch att höra en förstagsbesökare berätta om sina intryck. De hade med sig en lista på förkrigstids krogar och jämförde den nu, i praktiken, med en lista på nuvarande utskänkingsställen. Ett

annat något mera intellektuellt intresse var att känna igen de hus som ritats av kända arkitekter som varit aktiva i Wiborg och i Helsingfors. Också fotbollshistorien får sitt bidrag: Bakom nu kända namn såsom PK-35, FC Lahti och Tampere United finns Viipurin Palloseura, Reipas Viipuri och Ilves Viipuri. Och mycket annat spännande och roligt blir vi bjudna på under sextettens återerövringståg till Viborg.

Banditer

Torget, de flesta finska turisternas hägrande mål i öster, blev med tiden ett tillhåll för ficktjuvar och banditer av olika slag. Bojkotten gjorde slut på detta. Mård har träffat chefen för torget och för den privata vaktbyrån. Han fick höra att den lokala "bermudatriangeln" utgörs av Neste-Druzjba-Berry i vilken mängden finländare funnit sitt öde bland prostituerade och sprithandlare och vaknat upp med länsad plånbok. Han nämner också gudfadern som är stadens rikaste och mäktigaste person av vilken stadens ledning är beroende. Det var han som vid bojkotten samlade ihop stadens kriminella till ett möte och gav order om att småtjuvarna skulle försvinna från torget. Banditer rekryterades tidigare bland gatubarnen vars antal numera minskat drastiskt tack vare myndigheterna och finsk hjälp. Boken berättar om Dikonihemmet och andra humanitära institutioner. I slutet av kapitlet ges goda råd om hur man skall bete sig för att inte bli rånad och vad man skall göra om man blir rånad i alla fall.

Medelviborgaren sjunger ut

I ett av bokens intressantaste kapitel berättar "medelviborgaren" Sergej Orlov, född i Viborg, om sitt förhållande till staden. Hur han skäms över smutsen och förfallet. Inställningen "gatan är ju ändå inte min, utan deras" gör att alla har frihet att skräpa ned och vänta att staden skall städa upp. Både den gamla och den unga generationen föraktar hederligt arbete. Under sovjettiden var Viborg landets visitkort som Moskva mer eller mindre prioriterade. Numera struntar Moskva i Viborg. Sergej säger vidare att det finns gott om narkotika i Viborg. Hans son gick ner sig i träsket för några år sedan. Sergej anser att viborgarna har det lika bra ställt som invånarna i Petersburg, vilket Mård underskriver. Tulltjänstemännen hör till stadens rikaste invånare. "Det gäller att smörja maskineriet".

"Ingen tänkande människa i Viborg har något emot att staden öppnar sig mera mot Finland. Allmänt taget är viborgarna positivt inställda till finländare. Några extremister skulle mer än gärna se att staden blev en del av Finland," säger Sergej. Men finnarna vill ju ha tillbaka staden utan ryssar!

Slottsfrun Abdullina

En stor del av detta avsnitt ingick i Wiborgs Nyheter för ett år sedan. En kort historik om slottet och en förteckning på berömda slottsherrar: Karl Knutsson Bonde, Erik Axelsson Tott, Knut Posse, Johan Hoya och Harald Öhquist har fått äran att representera denna skara rätt självständiga furstar.

Gamla bespottade kullerstenar

Mård upptäcker Die Festung. Hans första känsla är ilska över att de nuvarande ägarna låtit husen och gatorna förfalla "eftersom de inte förstår traditionerna". Mård framhåller, alldeles riktigt, Tallinn och Visby som exempel på städer där traditionerna bevarats. När ilskan lagt sig börjar Mård se

positiva saker: "Hemligheten bakom gamla stan i Viborg är den att den bär på alla stilepoker sedan medeltiden i en salig röra". Ilskan kommer tillbaka när han besöker den gamla domkyrkan som numera är en soptipp. Varken Moskva eller Helsingfors vill åta sig ansvaret för att restaurera eller ens konservera ruinen. Mård föreslår att första steget vore att städa upp området genom en äkta finsk-rysk talkoinsats.

Ett av de positiva inslagen i reportaget är äventyret i klockstapeln. Mård träffar Michail Guz som sköter urverket och blir till slut insläppt i tornet som nu öppnats också för andra turister. Han fick se urverket och tillverkarens inskrift: Könni 1848. Det ursprungliga urverket hade installerats av Petter Elfström år 1795.

Nästa man på besökslistan är en lokalpolitiker som bor i det gamla rådhuset/Museum Viburgense. Han förklarar förfallet med den ryska folknaturen: "I Ryssland sitter vi passivt och väntar på att antingen tsaren eller byråkraten ska lösa våra problem." Paradoxen lyder "Källaren är alltid vattenfylld, men det är omöjligt att duscha på högsta våningen". Kapitlet slutar med en kort beskrivning av sevärda hus inom Fästningens område.

Helga och Sagolandet

Anders Mård besöker Monrepos med (Helga Abaksjina och får hennes bitande kritik av allt som han ser. Helgas omdöme är att "Mycket har gått förlorat, men den andliga energin försvinner aldrig". Hon har länge fascinerats av kosmisk mytologi. Beskrivningen av deras vandring genom sagolandet är späckad med historiska fakta och fungerar bra som guide för besökare i parken som har 40 000 besökare varje år.

Ökenrättorna

Så kallas de som mot betalning åtar sig att införa diverse varor och utnyttja sin lagliga rätt att införa 50 kg tullfritt "för eget bruk". Ofta engageras hela familjen: "När djungeltrumman sätter igång plockas barnen ur skolan, äldre barn ur gungstolen och så åker hela släkten iväg i en karavan på tio bilar."

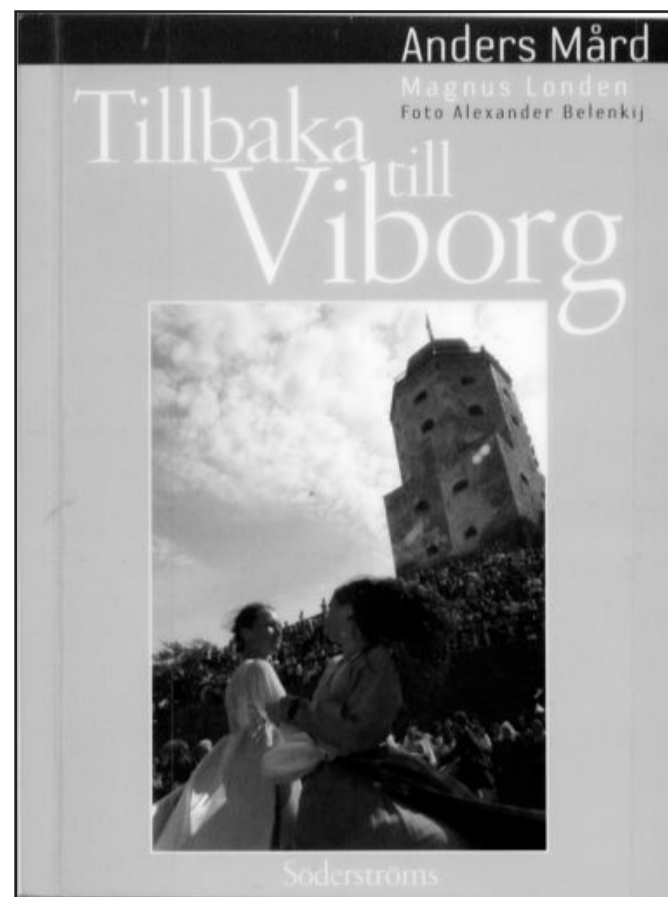
Efter några dräpliga historier om ökenrättornas eskapader kommer Mård in på Viborgs ekonomi som kraschade när krigsindustrin gick i konkurs 1991. De företag som aktivt letade efter nya marknader klarade sig. Oljeterminalerna i Björkö och Trångsund spelar en viktig roll i regionens ekonomi. De finskägda företagen Helkama, Trafo, Finskor, Kuusakoski är speciellt intressanta liksom de ryska företag som fortsätter gamla finska företagartraditioner.

Saima kanal

Magnus Londen tar oss på en färd från Villmanstrand till Viborg. Resan blir samtidigt en färd genom tiden. Från 1500-talets första försök att gräva en kanal till 1850-talets massiva kanalbygge som skedde med hjälp av ingenjörer från Sverige. Kanalen blev en ekonomisk framgång och betalade sig tillbaka på 25 år. När Stalin gjort sitt fick Kekkonen äran av att ha återerövat kanalen.

Miniatyrmodellen av Wiborg

Efter att ha sett miniatyrmodellen i Villmanstrand som avbildar staden den 2 september 1939 kl.10:30 träffar Mård den person som gjort detta fantastiska arbete, Juha Lankinen. Det tog 13 år för honom att skapa monumentet. Mård ser det hela som ett led i den praktfulla nostalgi efter kriget då man i Finland inte hade något annat

val än att ersätta den förlorade staden "med en minnenas stad, en magisk sagostad som fick leva vidare i legenderna." Kapitlet är en fin hyllning till Juha Lankinen som gjort mer än någon annan finländare för det nuvarande Viborg som han besökt nästan 400 gånger.

Rotvälskan

Wiborgs fyra språk känner vi alla till. Mård tar upp frågan om språkblandningen i det moderna Viborg i vilket folk, minst 15 olika nationaliteter, från det gamla Sovjetunionens alla hörn funnit sitt hem. Kan det jämföras med det gamla Wiborg i mångspråkighet? Nej, staden är en smältdegel i vilken ryskan dominerar. Den nya rotvälskan kan inte jämföras med den härliga språkblandning som Uno Ullberg skildrade i sitt berömda tal till Viborg i april 1940.

Herrgårdar

Wiborg var omgivet av herrgårdar och villor där herrskapen bodde året runt eller under sommarmånaderna. Mård skildrar några exempel. Speciell uppmärksamhet ägnar han åt Niemenlautta och Herttuaala, vilka helt utplånades och Kiiskilä, en av de få gårdar som finns kvar, och ger direktiv till hur man skall finna dem.

Arkitekter och deras hus

Jac Ahrenberg, Brynolf Blomqvist, Allan Schulman, Uno Ullberg, Alvar Aalto, Bertel Jung, Oskar Bomanson, Olli Pöyry, Paavo Uotila, Jalmari Lankinen, Oiva Kallio, Usko Nyström, Vilho Penttilä, Karl Hård af Segerstad, Gustaf Nyström, Waldemar Aspelin, Georg Friedrich von Felten, Ernst Lohrmann, Axel Gylde och Erkki Huttunen är de mer eller mindre kända arkitekter vars verk presenteras. För den som vill lära sig byggnadskonstens historia i Finland rekommenderas en rundvandring med Mårds bok i handen.

Framstående viborgska skulpturer och personligheter

Man får finna sig i att bland skulpturerna nämns både Peter I och Le-

nin och att bland "wiborgare" nämns Martti Ahtisaari, som hann födas just före kriget i en familj som bodde bara några år i Wiborg samt ett antal sovjetiska personager. Wiborgs Nyheter lägger med glädje märke till att dess chefredaktör emeritus Per Erik Floman nämns som den person som "genom sin digra publicistiska insats ... förstärkt bilden av Wiborg som en mångkulturell och unik stad".

En snabbkurs i historia

Man undrar om Mårds version av historien är densamma både i den finska och i den ryska översättningen. Han säger att rikssvenskarna, som nog vet att Viborg är en rysk småstad, inte har en blågul aning om att staden grundades av svenskar och hörde till det svenska riket i över 400 år. "I Finland struntar man ofta i stadens mångkulturella arv och stoltserar istället med att Viborg är en urgammal finsk stad." Mård säger att ryssarna alltid ansett att området kring Viborg tillhör dem men att de ser Viborg som en i raden dötrista småstäder ute i provinsen. Karrelarna å sin sida ser på Viborg ur ett exklusivt karelskt perspektiv.

Historien är i och för sig återberättad på ett fräsch sätt. Om sovjettiden skriver Mård bl.a. att "gatunamnen förryskades och historien förfalskades". Om dagen läge skriver Mård bl.a. "det ryska Wiborg (försöker) profilera sig som en unik medeltida stad, men lider av samma problem som alla andra småstäder i landet: en kronisk depression, en inkompetent administration och en brutal tudelning mellan fattiga och rika."

Smått och gott

Boken slutar med en rad matnyttiga råd och namn och adresser: resebyråer, transport, övernattnings, mat och dryck, shopping, underhållning såväl för vuxna som för barnen, kyrkor och gravgårdar. En förteckning på gatunamn på svenska, finska och ryska kröner verket.

Allt som allt: Boken "Tillbaka till Viborg" är både läsvärd när man är i sitt hemland och nyttig att ha med sig som resehandbok när man reser tillbaka till Viborg. Jag hoppas att boken blir populär som original och översättningar såväl i Finland och Sverige som i Ryssland.

Hans Andersin

Jukka Helkamas festtal på 7 januari-soarén

Helkama 100 år - Från torg till torg

Talet handlade om det 100-åriga Helkama men framför allt om den period före vinterkriget då firman kunde betraktas som en wiborgsk aktör.

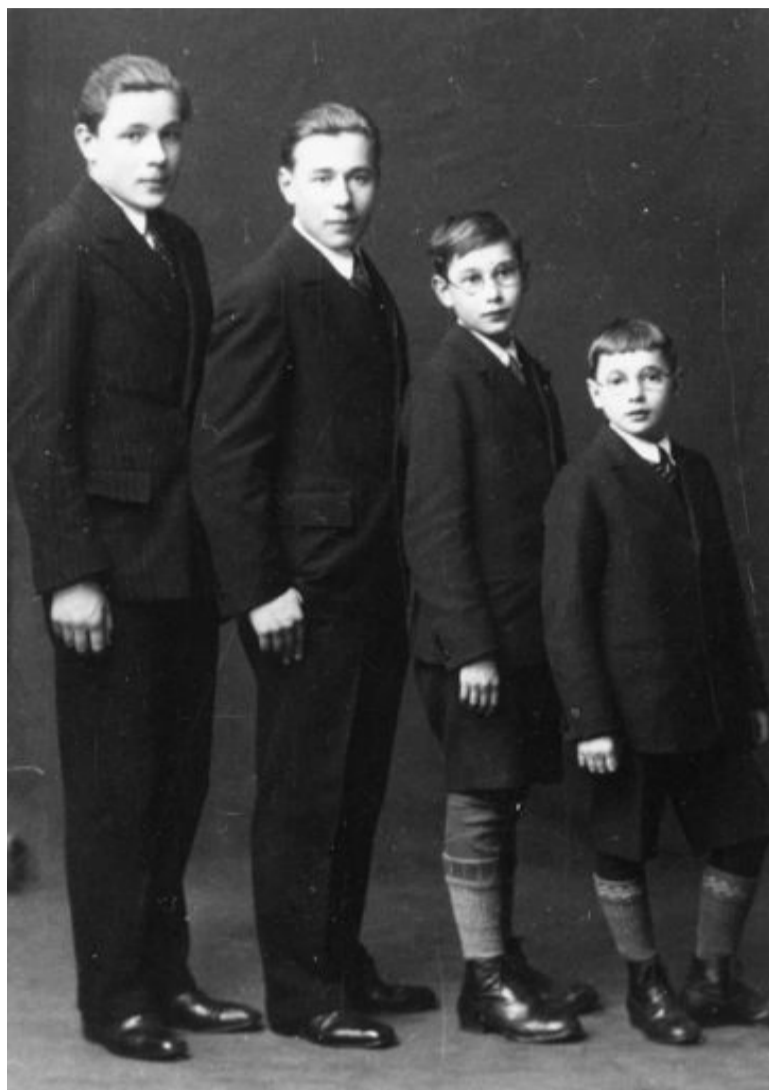
Fyra språk lär ha talats i Wiborg: Tori suomeksi, torg på svenska, Markt auf Deutsch och rínoq paruskij, fyra ord använda för ett centralt ställe i en stad. Både det finska och det svenska ordet torde härstamma från det ryska targovat, att handla. Det tyska Markt och rínoq i ryskan har samma betydelse dvs. marknad. Vi kommer att se att dessa uttryck har ett viktigt innehåll när vi följer min farfars beslutsfattande från firmans grundande år 1905 ända till vinterkriget utbrott. Helkamas valspråk för jubileumsåret är ”Uutta, kunnollista ja kestävää sata vuotta” (nytt, rejält och hållbart i hundra år). Det är en förkortad version av vår farfars tanke som han formulerade på följande sätt (övers.): ”En affärsman är en samhällslivets tjänare, som förtjänar sin lön på att han kan skapa något nytt, rejält och hållbart som människorna behöver”. Jag bygger mitt andragande på detta valspråk och på den röda tråd som nyss nämnda torg innebär. Som källa använder jag den förtjänstfulla hundraårshistorik ”Hopeasiipi” som författats av Tapani Mauranen.

Till torget i Tammerfors och till ett annat torg i en annan stad

Det var i Tammerfors som Heikki Juho Hellman från Pyttis år 1905 grundade sitt företag. Han var lantbrukarsonen som sett att början till den nya tiden låg i handeln, inte i lantbruket och därför givit sig ut i världen för att prova sina vingars bärkraft och skaffa sig erfarenhet. Efter lärlingsåren som 24-åring såg han sitt tillfälle och grundade en den nya tidens härold, en maskinaffär, mitt i en lovande marknad i centrum av industristaden Tammerfors. Symaskiner, järnsångar och velocipeder såldes i hans butik, som befann sig i det ståtliga Palanderska ungdomshuset vid torgets östra sida. Huset står kvar lika ståtligt ännu i våra dagar. Alltså nytt, rejält och hållbart för en värld stadd i förändring. Längs Tavastlands vattenleder fick varorna vidare spridning.

Större var dock Heikki J:s ambitioner än vad enbart Tammerfors med omnejd kunde erbjuda. Wiborg omgivet av Karelska näset, inom räckhåll för hela Savolaxkarelen, Kymmene och naturligtvis S:t Petersburg, ledde till att en filial grundades 1915 i Wiborg. – Alltså ein grösserer Markt kunde man säga. – Genom att familjen flyttade till Wiborg 1916 blev detta också företagets hemstad. Var skulle butiken finnas? I ett hus vid torget naturligtvis! Det var ju fråga om ett handelsföretag – kom ihåg targovat!

Företaget var en kombination av import- och minutaffär. Detta skulle under vår tid, hundra år efteråt, ha betecknats som en slående ”business pattern eller paradigm”, trots att Heikki J. inte skulle ha förstått ett enda ord av denna affärsslang! De från Tammerfors bekanta produkterna

Bröderna Helkama 1932, fr. höger Eero, Pekka, Paavo och Matti

såsom symaskiner, järnsångar och velocipeder hade man i Wiborg hunnit inpränta i den köpande allmänhetens sinnen genom samma kataloger och reklam som i Tavastland.

Ur en reklamtext (övers.):

Till värd. köpare ber jag att kort få nämna följande:

Med hänsyn till att jag erbjuder mina värd. köpare blott förstklassiga varor har jag ställt mig över all undermålig konkurrens. Prisen har jag satt så lågt och billigt som det är möjligt att göra för verkligt goda velocipeder.

Jag har i mitt lager intagit endast goda varor som jag trots det något högre priset tror att kommer att leda till att var och en märker att bra är alltid dyrt och att dyrt alltid blir billigt.

*Högaktningfullt
H. J. Hellman.*

(Annon i Karjala 9.5.1915)

Möbelfabrikation räddade Heikki J.

Så blev det, kanske inte helt så direkt som jag ovan skildrat. Efter flyttningen till Wiborg blev det komplikationer på grund av världsomstörtande händelser. Det första världskriget ströp tillförseln av utländska varor. Heikki J:s produkter var importvaror från Tyskland, Sverige, England, Amerika

och Ryssland.

På grund av att varuflödet från utlandet sinade var Heikki J. Hellman än en gång tvungen att vidta nya åtgärder. Lösningen på problemet var att förvärva ett snickeri i Wiborg. Så gott som allt snickeriets råmaterial var inhemskt och således lättare att anskaffa. Man vet inte mycket om Heikki J:s tid som möbelfabrikant. Snickeriet lär inte ha varit hans stora kärlek eller förtäring. Man vet inte mycket om Heikki J:s tid som möbelfabrikant. Snickeriet lär inte ha varit hans stora kärlek eller förtäring. Man vet inte mycket om Heikki J:s tid som möbelfabrikant. Snickeriet lär inte ha varit hans stora kärlek eller förtäring.

Matti Helkama minns de rödas ankomst, de kom för att ta hans far:

de röda sökte honom – de kom genom köksingången helt anspråkslöst, inte genom paradingången – dessa röda – med bajonetterna på gevären – man frågade var är far – nej, nej de fick inte veta det – far var där i snickeriverkstanen, under någon hög av bräder – gömde sig där – på vinden – jo på vinden – utom all fara alltså – arbetsledaren eller kanske någon annan gav honom mat, mor förde väl inte mat till honom?”

I april erövrades Wiborg av de vita. Efter detta var de andra i tur att gömma sig. Också femåringen såg en hel del år 1918:

Jag gick ut på gatan – där låg döda hästar, döda människor låg på gatorna – man släckte eldsvådor.

Familjen växer och tar namnet Helkama

Allt har sin tid, till all lycka tar också kriget slut i sinom tid. När situationen lugnat sig fick Heikki J. återvända till sin ursprungliga sysselsättning som maskinhandelsman och kunde göra sig av med snickeriverkstanen. Familjen växte. Till de i Tammerfors födda Majja och Matti kom i Wiborg tre bröder

Heikki J. Helkama

till: Paavo 1916, Pekka 1919 och Eero 1920. Den finsktalande familjen förfinade enligt tidens sed också sitt namn. Heikki J. född Pekkola, hade under sina lärlingsår beundrat en affärsman med namnet Hellman och tagit dennes namn. Nu kom turen till namnet Helkama, som genast registrerades och som sedan dess använts som namn endast av hans avkomlingar.

Verksamheten i Wiborg begynte ge de resultat som i tiden satts som mål. Företaget växte och blev burget och Heikki J. blev en bemärkt affärsman både lokalt och på landsbygden kan man säga. I Wiborg hade butiken flera adresser, inte alla samtidigt: Petersgatan 1 just invid torget, Repolagatan 4, Kullervogatan 25, Petersgatan 5, Äyräpäägatan 6 och sist Pohjolagatan 10. I och med Pohjolagatan 10 har man igen lyckats komma in i ett stenhus och på paradplats invid ett torg: tori, torg, Markt, rínoq!

Vad beträffar marknadsområdet täckte det hela Karelska näset och Kymmenedalen, Kotka medräknat. Marknadsområdet inspirerade även cyklarnas varumärken: till de tidigare märkena Venus och Oiva hade sållat sig Kotka och Imatra. Vid sidan om de egna butikerna skötte ett vidsträckt agentnätverk om att varorna distribuerades till landsorten.

Konkurrensen var hård

Järnsångarnas andel i omsättningen blev allt mindre och dog bort så småningom, men i fråga om handeln med cyklar och symaskiner stod kampen hård om den främsta platsen. Heikki J. behärskade sedan gammalt den nödvändiga avbetalningshandeln alldeles förträffligt. Den utgjorde en av Helkamas starka sidor. I Wiborg var Albin Kemppi sedan gammalt den viktigaste konkurrenterna på cykelområdet. År 1927 meddelade Heikki J. Helkama att hans affär var den största specialaffären för cyklar i Östra Finland.

Inom symaskinhandeln tävlade man med Singer, Husqvarna och Albin Kemppi. Helkamas placering i denna kamp var högst nummer tre, Singer och Husqvarna var överlägsna. Eller var kanske Henrik J:s reklamslogans inte tillräckligt effektiva: ”Köp en symaskin så blir ni gifta” eller ”Om du har döttrar, sänd någon av dem i sticklära, så säkrar du dina barns framtid och ökar dina inkomster”? Helkamas symaskinmärken var i huvudsak Kayser och Gritzner. Den senare fick det finska parallellnamnet Sirkka. Troiligen var Sirkka lättare att uttala än Gritzner för den största och viktigaste delen av den köpande allmänheten. Stickmaskinmärket var Britannia.

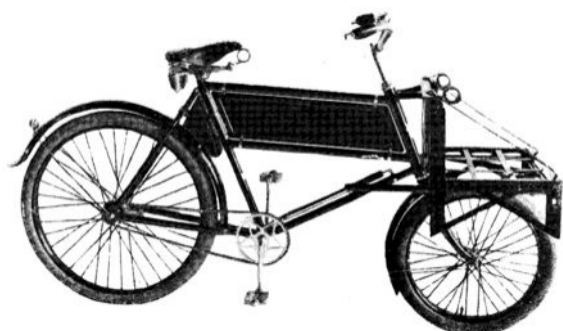
Nytt, rejält och hållbart. Vad nytt innebar det för Helkama och dess kunder i Wiborg? Det är klart att för många wiborgare var anskaffningen av en velociped eller sy- respektive stickmaskin något alldeles nytt och enastående. Men för Helkama var dessa produkter redan gamla bekanta från Tammerforstiden. Visserligen var marknaden ny och större men inte så ny och stor som Heikki J. förutspådde under sin flyttning från Tammerfors till Wiborg. Detta berodde på att en fast gräns nu hade uppstått mot Sovjet i stället för autonomins öppna, nästan obegränsade marknad i närheten av S:t Petersburg.

Radiotekniken gör sitt intåg

Svaret var den nya teknologi eller teknik – vilket uttryck jag tror man använde vid den tiden – som kom in i bilden eller rättare sagt i öronen. Det var radion med sina obegripliga osynliga ljud- och bärvågor och realtidsnyheter – otänkbart före radion – plus alla de redskap som behövdes för mottagningen av sändningarna. Och grammofonmusik!

Citat ur Hopeasiipi s. 99, 102 och 103 (övers.):

Huomio, huomio, huomio! Viipurin

Cykeln ”Kotka”.

yleisradio. Aallonpituus 214,3 metriä" (Giv akt, giv akt, giv akt. Wiborgs rundradio. Våglängd 214,3 meter). "I vår stad har under de senaste veckorna utbrutit en mycket smittosam feberepidemi – Jag avser naturligtvis radiofebern.

Så skrev tidningen Karjala i januari 1927 då Wiborgs radioförening öppnat sin radiostation.

Radioapparater av ny modell med alla behövliga attiraljer säljs billigt hos Heikki J. Helkama, Wiborg, Petersgatan 5. Be om katalog.

MENDE mottagare med tre rör är en mycket bra apparat som man kan höra flera stationer med.

Radions driftskostnader är betydande, enligt en värdinna kostade dess underhåll under ett år lika mycket som "en god kalv".

Alla radioapparater som inhandlats för installation i Wiborgs stad installeras utan betalning och man undervisas i hur de används. Även på landsorten installeras apparaterna om köparen ersätter installatörens resekostnader. Vem som helst lär sig att använda apparaten efter en demonstration.

Matti, den äldste av bröderna, klev som 15-åring omkring på Wiborgs tak och riggade upp radioantennerna. Pekka blev en hängiven radioman redan innan han fyllt tio år. Alla pojkarna arbetade med att rikta ekrarna till cyklarnas fram- och bakhjul i firmans utrymmen under den hetaste tiden av säsongen.

Företaget betjänade de djupaste folkskiktet med nytt, rejält och hållbart men eliten kunde man inte komma till tals med. Så här berättas det om försöket att sälja grammofonskivor (ur Hopeasiipi s. 101 övers.):

Så kom grammofonfebern. I varje hörn spelade en grammofon. Hos oss fanns en man Gratsheff från Mola. Han for till Helsingfors för att köpa grammofonskivor. Till Radiopartiaffären. Han köpte skivor, goda skivor. Alla gick åt, Kottilan kuuliaisit och Emma och Vildrosorna de gick åt. Men han hade också köpt tio Finlandia, sådana där stora skivor, ingen köpte dem av oss. Vår firma var inte på den nivån. Någon musikaffär kanske sålde Finlandia.

Helkama flyttar till nya, större marknader

Man närmade sig medlet av 1930-talet. Trots alla guldkantade minnen måste man väl konstatera helt objektivt att den skarpa gränsen mot Sovjetunionen resulterade i att Wiborgs internationalitet urholkades och att staden

småningom utvecklades i riktning mot en avsidesliggande landsortsstad. Heikki J. kände säkert detta i sina känslspröt. Markt, rinok, marknadens tyngdpunkt höll på att flytta. Tiden var tydligen mogen för att åter igen fatta tag i det första ordet i företagets slogan "Nytt, rejält och hållbart".

Den nya marknaden, denna gång omfattande hela Finland syntes vara nåbar från Helsingfors. Förbränningsmotorn och dess tillämpningar hade utvecklats till härolder för den nya tiden. Familjen flyttade alltså till Helsingfors 1934, men var slog de sig ned? Ni har säkert redan gissat det – naturligtvis vid ett torg! Här var det inte mera fråga om Markt eller rinok utan bara om tori, torg. Mera än två språk rymdes inte i Helsingfors. Denna gång blev det Järnvägstorget som granne till Nationalteatern.

Som en följd av ett företagsköp hade Heikki J. fått rätten till namnet Suomen koneliike. Det blev koncernens namn och butikens skylt. Utom de gamla in- vanda produkterna, alltså sy- och stickmaskiner, velocipeder och radioapparater, sålde man även motorcyklar från England och Tyskland. Dessa representerande världstoppen: Ariel, Velocette, Victoria och Ardie. Den nya tiden fick bryta in. I Wiborg kvarblev en filial och sommarvillan på Honkniemi vid Wiborgska vikens strand tills kriget gjorde sitt och lämnade kvar blott minnena. Det allra sista skedet såg inte vår farfar ty hans livstråd bröts år 1942.

Wiborg i minnet och nu

Man frågar sig vad som blivit kvar från denna wiborgska period? Minnen så klart, men levande minnen om firman i Wiborg har i dag blott en person i familjen, min farbror Matti. För oss andra är det tjugande historier och romantik men ingenting som vi själva skulle ha upplevat. De karelska färgerna rött och svart har vi kvar i vår firmas visuella identitet. Boken Hopeasiipi om Helkamas 100 år har bevarat den wiborgska perioden så väl som det var möjligt nu drygt 70 år efter den gyllene tiden. – Nytt, rejält och hållbart, Markt och rinok – detta tillämpas nu i Viborg för mycket stora marknader av mina kusiner som i det nutida Viborg driver en modern kylskåpsfabrik.

Jag slutar med de ord varmed min farbror presenterade sig 1934 efter flyttningen till Helsingfors då han började skolgången i Finska normallyceum; "Mie oon Viipurist ja mie oon Helkama."

Våra Wiborgare 2005:

Peter Georg Thesleff (1775–1844)

Alexander Amatus Thesleff (1778–1847)

Generalerna Thesleff i finsk och rysk tjänst

Släkten Thesleffs anfader Hans Thesleff kom till Wiborg, antagligen från Tyskland. Han omnämns år 1595, vilket innebär att släkten nu levat i Finland i 410 år. Många bemärkta män och kvinnor har fötts i släkten sedan dess. Bland dessa intar bröderna Peter Georg och Alexander Amatus Thesleff en särställning.

Bröderna Thesleff växte upp i Wiborg i ett burget hem med goda internationella kontakter. Deras far Peter Wilhelm ägnade sig åt handel och industriverksamhet och fick flera förtroendeuppdrag i staden. Modern Amalia Lado tillhörde på fädernet en mycket förmögen tysk släkt, på modernet den finländska prästsläkten Melartopæus. Som brukligt var i Wiborg behärskade bröderna utom hemspråket tyska åtminstone ryska, svenska och franska.

Peter Georg Thesleff inträdde som 17-åring som volontär vid Neva infanteriregemente, gifte sig "statusmässigt lysande" med Anna von Brandt och

fick tio barn. Han deltog i Napoleonkrigen och finska kriget 1808–1809 och avancerade till överste vid generalstaben 1814. Hans specialitet var topografi. När Finska Kadettskolan grundades i Fredrikshamn utnämndes Peter Georg Thesleff till dess första egentliga chef 1819. Generalmajor blev han 1822.

Två år senare adopterades han av den yngre brodern Alexander Amatus, som blivit adlad 1812. Peter Georg hade 1818 inlöst Liimatta gård i närheten av Wiborg och vistades där med familjen så mycket han hann. Han dog där tio år efter att han slutat sin tjänst i Fredrikshamn. Några gånger vikarierade den äldre brodern för den yngre, t.ex. var han t.f. vice kansler för Helsingfors universitet 1831–1832. Bandet mellan bröderna stärktes ytterligare genom att två av Peter Georgs söner gifte sig med två döttrar till Alexander Amatus.

Alexander Amatus Thesleff var redan som 14-åring sergeant vid Neva

regemente. Under sin tid i S:t Petersburg blev han god vän med tsar Alexanders förtrogne, friherre Fabian von Steinheil, senare generalguvernör för Finland. Alexander Amatus deltog i en rekognoceringsexpedition till Mongoliet och Kina. Han deltog också i Napoleonkrigen, höll på att skjuta Napoleon, och slogs mot svenskarna vid Virta bro. Han utnämndes 1811 till överkvartermästare för de i Finland förlagda trupperna och blev generalmajor två år senare.

1812 upphöjdes han till ryskt adelskap och 1822 introducerades han på Finlands Riddarhus. Släktens valspråk blev Sustine et abstine, utstå och avstå. Alexander Amatus gifte sig med juristdottern Johanna Helsingius från Tavastland och fick sex döttrar. När han hade tid bodde han helst på släktgodset Juustila norr om Wiborg. I Helsingfors var hans huvudsakliga uppgift att tjäna som t.f. vice kansler för Helsingfors universitet och sedan på flera höga administrativa poster.

TYRGI MUSEET

Föreningen Tyrgilmuseet r.f., som grundades 1972, bevarar minnen från Wiborg i form av föremål, specialutställningar, t.ex. "Det svenska Wiborg" (en permanent utställning på Wiborgs slott) och "Ett wiborgskt borgarhem" (i samband med Karelska förbundets sommarfest 2000), och intervjuer med gamla wiborgare, t.ex. Monica Ståhls projekt "Wiborgs liv och wiborgaröden".

Föreningens uppgift är att:

- insamla och uppbevara material som stöder den kulturhistoriska forskningen kring Wiborgsområdet,
- ordna material så, att det så mångsidigt som möjligt belyser detta områdes kultur inom den svenska språksek-torn,
- sträva till att organisera museet så att det kan utnyttjas i undervisningssyfte samt
- bedriva publikationsverksamhet genom att redigera och utge till ämnet hörande publikationer.

Föreningen har rätt att motta donationer och testamenten. Tyrgilmuseets samling bevaras i Södra-Karelsens landskapsmuseum i Villmanstrand. Samlingen består av närmare 500 föremål, av vilka kan nämnas bl.a.

- äldre kartor, etsningar och fotografier beskrivande Wiborg och wiborgare vid olika tidskedan,
- pris, utmärkelser och medaljer,
- äldre mynt (från 1700-talets slut),
- kostymer
- tidningsklipp, tidningar, personliga brev, vykort, begravningsbrev, inbjudningar till bröllop och andra fester etc.

Tyrgilmuseet tar fortfarande emot föremål till samlingarna. Man kan också ansluta sig som medlem i Tyrgilmuseet r.f. genom att kontakta Hans Andersin, Hannele Helkama-Rågård, Göran Hoving, Annika Helkama-Tötterman, Emer Silius, Monica Ståhls-Hindsberg, Sirkka Tikkanen eller Eva-Karin Wilkko-Antell.

Tre stationsgenerationer

Postkort ur Henrik Lilius samling

Järnvägen mellan Wiborg och S:t Petersburg öppnades 1870. Den gamla stationsbyggnaden, som befann sig nära övergången till Papula, ritades av Albert Edelfelt d.ä:s byrå.

Den nya stationsbyggnaden ritades av arkitekterna Herman Gesellius och Eliel Saarinen och stod färdig 1913. Den sprängdes i luften 1941.

Restaurangen i den nya stationsbyggnaden.

Den sovjetiska stationsbyggnaden uppfördes 1953. Arkitekter var A. Vasiliev, D. Goldgor, S. Speranskov och A. Berkov.

Detta vackra foto är taget den 12 juli 1937 av konsul Peter "Pecko" Starckjohann. Kvällsskyarna speglar sig i den wiborgska hamnviken. Till vänster Wiborgs Läns Segelförenings hamn på Tervaniemi udde, i fonden Slottet, vänster därom Siikaniemis silhuett och till höger Södra Hamnens mörka skugga. Skärgårdsbåtarnas kaj står nästan tom, de vita ångbåtarna brukade övernatta vid sommarrutternas ändpunkter.